m_educ_2025_178

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

Кафедра практичної психології

Особливості прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов, мотивованими на досягнення успіху

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2курсу, 623 групи
Якимічева Тетяна Валеріївна
Керівник:
канд. психол. наук,
доц. **Гуцуляк Н. М.**

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від _____ 2024 р.
Зав. кафедри _____доц. Радчук В.М.

Чернівці – 2024

Анотація

Якимічева Т. В. **Особливості прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов,мотивованих на досягнення успіху.** — Кваліфікаційна робота.

У сучасному світі процес прийняття рішень стає важливим аспектом людської діяльності, що визначає ефективність особистих та професійних досягнень. Особливо це актуально для студентів, оскільки прийняті ними рішення мають значний вплив на навчальний процес і подальший професійний розвиток. Рівень мотивації формує підхід до професійної діяльності та прийняття рішень, що має прямий вплив на розвиток педагогічних навичок і досягнення успіху в кар'єрі.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано основні підходи до вивчення проблеми прийняття рішень у сучасній психології, виокремлено стилі та особистісні фактори прийняття рішень, а також звернуто увагу на психологічні особливості прийняття рішень особами студентського віку

Проведене емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення особливостей прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов відповідно до рівня мотивації досягнення успіху. Результати дослідження підтвердили наявність суттєвих відмінностей у прийнятті досліджуваними студентами рішень, які зумовлені рівнем мотивації досягнення успіху. На основі отриманих результатів були розроблені практичні рекомендації для підвищення ефективності прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов.

Ключові слова: мотивація, прийняття рішень, стилі прийняття рішень, раціональність, готовність до ризику, рефлексивність, особи студентського віку.

Abstract

Yakimicheva T.V. **Peculiarities of decision-making by future foreign language teachers motivated to achieve success.**

Today, the decision-making process is becoming an important aspect of human activity that determines the effectiveness of personal and professional achievements. This is especially true for students, as the decisions they make have a significant impact on the learning process and further professional development. The level of motivation shapes the approach to professional activity and decision-making, which has a direct impact on the development of pedagogical skills and career success.

The qualification work analyzes the main approaches to the study of decision-making in modern psychology, identifies styles and personal factors of decision-making, and also draws attention to the psychological characteristics of decision-making by students.

The empirical study was aimed at identifying the peculiarities of decision-making by future foreign language teachers according to the level of motivation to succeed. The results of the study confirmed the existence of significant differences in the decision-making of the studied students, which are determined by the level of motivation to succeed. Based on the results obtained, practical recommendations were developed to improve the effectiveness of decision-making by future foreign language teachers.

Keywords: motivation, decision-making, decision-making styles, rationality, risk-taking, reflexivity, students' personalities

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Т. В. Якимічева

ЗМІСТ

ВСТУП 6

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ПРОЯВУ У СТУДЕНТІВ 11

1.1. Основні підходи до вивчення проблеми прийняття рішень у сучасній психології 11

1.2. Стилі та особистісні фактори прийняття рішень 17

1.3. Психологічні особливості прийняття рішень особами студентського віку. 23

РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ 30

РОЗДІЛ ІІІ. ПОРІВНЯЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ІНОЗЕМНИХ МОВ, МОТИВОВАНИХ НА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ 35

3.1. Дефінітивний аналіз поняття «мотивація досягнення успіху» 35

3.2. Порівняльний аналіз особливостей прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов відповідно до рівня їх мотивації досягнення успіху 41

3.3. Практичні рекомендації для підвищення ефективності прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов 53

ВИСНОВКИ 57

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 60

ВСТУП

Актуальність теми. Процес прийняття рішень є універсальним механізмом організації людської активності, який залишається важливим у будь-якій сфері життя. У сучасному світі, з його високим темпом і величезною кількістю інформації, процес ухвалення рішень ускладнюється через необхідність швидко оцінювати різноманітні варіанти в умовах невизначеності. Це особливо актуально для осіб студентського віку, оскільки ефективність їхніх рішень залежить від різноманітних особистісних факторів. Одним із важливих чинників є мотивація досягнення успіху, яка спонукає студентів ставити перед собою амбітні цілі та обирати складніші завдання, що, в свою чергу, сприяє досягненню високих результатів. Важливою складовою цього процесу є здатність до саморефлексії, яка дає змогу усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, коригувати стратегії дій і досягати бажаних результатів. Аналіз альтернатив і готовність до ризику також відіграють важливу роль у прийнятті рішень, адже люди часто стикаються з ситуаціями, коли доводиться вибирати серед невизначених варіантів, оцінюючи можливі наслідки своїх рішень.

Вивчення проблеми прийняття рішень у психології охоплює різноманітні підходи, які досліджують як індивідуальні, так і соціальні аспекти цього процесу. В. Джемс акцентує увагу на виборі як процесі, що протікає під впливом розуму, волі, імпульсів та страху. А. Адлер наголошує на життєвих цілях та стилі життя, вважаючи, що рішення визначаються орієнтацією на конкретну мету. Р. Мей і Г. Балл звертають увагу на унікальність особистості та її здатність до вільного вибору, що є основою для прийняття рішень. М. Грот розвиває концепцію "психічного оберту", в якій рішення є результатом взаємодії чуттєвих і рухових компонентів. В. Моляко досліджує стратегії життя, поведінки та діяльності, що значно впливають на процес прийняття рішень. Також важливий внесок у розуміння процесу прийняття рішень внесли В. Ямницький, В. Панок, Г. Рудь, В. Кушнір та Т. Титаренко, які досліджували

життєтворчість, активність особистості, вплив часу і психологічного віку на цей процес. Прийняття рішень розглядається науковцями, як складний процес, що включає розумові, емоційні, соціальні та вольові компоненти.

Стилі прийняття рішень, які відображають індивідуальні особливості обробки інформації, оцінки ризиків та ухвалення рішень, безпосередньо взаємодіють з особистісними факторами, що, згідно з А. Китовим, визначаються через концепцію "особистісного профілю рішення". О. Шайгородський і М. Боришевський підкреслюють важливість ціннісних орієнтацій у процесі прийняття рішень. Н. Дарвішов і Т. Біла досліджують вплив стилів прийняття рішень, зокрема через моделі поведінки в умовах невизначеності, такі як пильність, прокрастинація, уникнення та надпильність. І. Сингаївська, В. Артемов і Ф. Лоулер акцентують увагу на ролі пильності, оцінці ризиків, часу та мотивації в процесі ухвалення рішень. С. Грабовська і Н. Ендлер досліджують уникнення як захисну поведінку, а Н. Дарвішов зосереджує увагу на надпильності як стані тривожності, що також впливає на процес прийняття рішень. О. Долженков, Н. Черненко, Д. Веймер і О. Мирошник досліджують готовність до ризику, раціональність і саморегуляцію в контексті прийняття рішень.

Особливу увагу привертає студентський період, як ключовий етап психічного розвитку, коли формується здатність до прийняття рішень, що має важливий вплив на подальший життєвий шлях. Л. Помиткіна вказує, що цей період відповідає стадіям юності та молодості за моделлю Е. Еріксона, де молодь активно шукає свою ідентичність. С. Якубовська підкреслює освоєння соціальних ролей та набуття відповідальності, що вимагає здатності до ухвалення вибору в умовах нових соціальних та професійних вимог. В. Бочелюк і В. Зарицька акцентують увагу на важливості внутрішнього стану студента для прийняття рішень, а Е. Помиткін вказує на роль інтелектуальних можливостей та ціннісних орієнтацій у стратегічному виборі. Т. Титаренко досліджує вплив зміни сприйняття часу на формування часових горизонтів для

прийняття рішень, тоді як О. Іванова підкреслює, що розвиток механізмів ідентифікації сприяє усвідомленню значущості життєвих виборів. В. Джемс, О. Степанов і М. Фіцула вказують на важливість самоповаги та рефлексії у формуванні рішень щодо особистісних прагнень. О. Чумак наголошує на впливі соціальних і політичних чинників, які можуть обмежувати або змінювати здатність до раціонального вибору. О. Сергєєнкова і О. Столярчук підкреслюють роль розвитку пізнавальних здібностей, що забезпечують здатність до самостійного аналізу і прийняття обґрунтованих рішень.

Мотивація досягнення успіху тісно пов'язана з процесом прийняття рішень. Дж. Уотсон, В. Іванников стверджують, що мотивація розпочинається з активації мотиву. О. Малихіна зазначає, що потреби, мета, намір і стани впливають на розвиток мотиву, але не замінюють його. Л. Столяренко визначає мотив як спонукання до дії, а А. Файзуллаєв виділяє етапи його розвитку. Г. Мюррей вказує на мотив досягнення як стійку рису особистості, Р. Пілоян розглядає мотивацію і мотиви як взаємозалежні, а Л. Фестінгер — через когнітивний дисонанс. І. Радомський розглядає мотивацію через діяльнісний підхід, А. Маслоу пояснює її через ієрархію потреб. Х. Хекхаузен зосереджує увагу на мотивації досягнення, а Д. Аткінсон і Д. Макклелланд виокремлюють мотивацію успіху та уникнення невдач. О. Притула підкреслює роль праці й рішучості в досягненні успіху.

Вивчення процесу прийняття рішень серед майбутніх вчителів іноземних мов допоможе краще зрозуміти механізми їхньої мотивації, поведінки і подальшого розвитку в умовах соціального середовища, що є важливим для їхнього навчального та професійного становлення.

Вищезазначене й обумовлює вибір теми кваліфікаційного дослідження: “**Особливості прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов, мотивованими на досягнення успіху”.**

Об’єкт дослідження: процес прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов.

Предмет дослідження: особливості прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов, мотивованих на досягнення успіху.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне виявлення особливостей прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов із різним рівнем мотивації досягнення успіху.

Для досягнення мети дослідження та перевірки сформульованої гіпотези необхідно розв'язати такі **завдання:**

1) узагальнити теоретичні дані щодо розуміння прийняття рішень та особистісних факторів його становлення;

2) з'ясувати та порівняти особливості прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов із різним рівнем мотивації досягнення успіху;

3) окреслити практичні рекомендації для підвищення ефективності прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов;

4) систематизувати та узагальнити опрацьований матеріал, сформулювати висновки.

Гіпотеза дослідження: існують відмінності в прийнятті рішень майбутніми вчителями іноземних мов відповідно до рівня їх мотивації досягнення успіху.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження реалізовувався комплексний підхід, який передбачав поєднання наступних методів:

1) теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення і систематизація концептуальних положень із досліджуваної проблеми;

2) емпіричні методи: тестування, зокрема методики: методика "Мотивація досягнення успіху" (Т. Елерс), Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Т. Корнілова), опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (Т. Корнілова), опитувальник рефлексивності (А. Карпов), адаптований О. Ільїною;

3) методи інтерпретації емпіричних даних (структурний метод).

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, теоретичного та двох практичних розділів, висновків та списку використаних джерел (53 найменування). Робота викладена на 57 сторінках машинописного тексту, проілюстрована 3 рисунками та 1 таблицею.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ПРОЯВУ У СТУДЕНТІВ

1.1. Основні підходи до вивчення проблеми прийняття рішень у сучасній психології

Розуміння сутності стратегічних життєвих рішень вимагає всебічного аналізу основних концепцій, що стосуються процесу прийняття рішень, розглянутих у працях видатних науковців. Це передбачає дослідження ключових теоретичних та методологічних підходів, дотримуючись хронологічного порядку, щоб отримати комплексне уявлення про проблему.

Від часів Сократа і до сьогодення проблема прийняття рішень, як прояв волі людини привертала увагу дослідників. В. Джеймс зосереджувався на процесі прийняття рішень, розглядаючи його як модель вибору. Вчений вбачав, що рішення формується під впливом розуму, волі, випадкових імпульсів та страху, розрізняючи п'ять видів виборів:

1. Розумне рішення, де людина розглядає аргументи “за” та “проти” конкретного варіанту дії й обирає одну альтернативу, раціонально виважуючи шанси і відчуваючи свою вільність.
2. Вольове рішення, коли людина фокусується на внутрішньому зусиллі та відчутті "внутрішнього руху волі", яке рідко зустрічається, оскільки більшість виборів здійснюються без значних зусиль.
3. Дрейфуюче рішення, де відсутні вирішальні аргументи на користь конкретного варіанту і кожен аргумент здається однаково переконливим, що може викликати відчуття втрати енергії чи розчарування.
4. Рішення, прийняте імпульсивно, виникає, коли особа відчуває важкість у виборі, але відповідь з'являється внутрішнім чином, а не зовнішнім, що може викликати враження автоматизованості та спонтанності.

5. Рішення, що виникає внаслідок зміни перспективи, часто з'являється несподівано під впливом значущого зовнішнього враження або внутрішнього стану, і призводить до значної трансформації у бажаннях та пріоритетах особи [50, с. 355].

А. Адлер вніс вагомий внесок у розвиток концепції життєвих цілей, стилю життя, а також важливості прийняття особистісних рішень. Вчений висунув ідею, що особистість формує конкретну життєву мету та використовує її, як орієнтир. Життєва мета кожної людини обумовлюється її особистим досвідом, цінностями, схильностями та особистими якостями. Проте, життєва мета не завжди є свідомою. Вона визначається тим, як людина оцінює своє життя. Ця оцінка формується на основі її життєвого стилю і проходить через всі аспекти її існування.

А. Адлер стверджує, що формування життєвих цілей починається ще з дитинства, щоб спробувати компенсувати відчуття неповноцінності та незахищеності у світі дорослих. Зазвичай, ці цілі виступають як засіб захисту від відчуття безсилля, перетворюючи неповне сьогодення у яскраве, контрольоване та повноцінне майбутнє життя. Пізніше, коли людина стає дорослою, можуть з'явитися чіткі та логічні мотиви для кар'єрних виборів. Однак, життєві цілі, що керують людьми та надихають на дії, встановлюються ще в ранньому дитинстві і залишаються прихованими від свідомості. Вони визначають напрямок і кінцеву мету зусиль, роблять можливим пояснення конкретних аспектів мислення й поведінки [49, с. 184].

Проблема прийняття рішень також була розглянута у працях Р. Мея, який акцентував увагу на унікальності особистості та її здатності до вільного вибору, зокрема щодо рішень. Ключовими поняттями його теорії є воля, свобода та інтенціональність особистості, які визначають три форми буття в світі: взаємодія з об'єктами, іншими людьми та власним «Я». Науковець зазначає, що

воля є основою свідомих рішень і здатності рухатися до поставленої мети, вимагаючи самосвідомості та вибору. Свобода, за його визначенням, є готовністю до змін та усвідомленням свого призначення. Інтенціональність, в свою чергу, дозволяє осмислювати минулий досвід і активно приймати рішення на майбутнє, а не лише бажати змін [53, с. 86].

Важливий внесок у вивчення проблеми прийняття рішень був зроблений Г. Костюком. У своїх дослідженнях вчений глибоко проаналізував природу вольового акту особистості та визначив конкретні етапи, стадії і фази його розвитку. Початкова фаза вольового акту передбачає попереднє встановлення мети, за якою необхідною передумовою виступає прагнення, що може виражатися у вигляді потягу, бажання або хотіння, залежно від усвідомлення. Варто зазначити, що в разі появи декількох бажань у людини відбувається вибір і прийняття конкретного рішення, яке становить суть другої фази вольового акту. Розгляд встановленої мети включає напружену роботу розуму та вимагає вольового прийняття рішення. Після обговорення та протистояння різних мотивів приймається рішення, яке є остаточним формулюванням свідомої мети. Однак, не завжди після цього настає перехід до дій, оскільки рішення може бути пов'язане не з негайною, а з віддаленою в часі метою. Такі рішення, які передбачають виконання певної програми дій протягом певного часу або, можливо, протягом усього життя, відомі як наміри. Наступна стадія вольового акту настає під час переходу до реалізації і супроводжується активною боротьбою з реальними зовнішніми та внутрішніми перешкодами, які ускладнюють досягнення поставленої мети. Таким чином, виконання рішень і намірів слід розглядати як ключову фразу вольового акту [36, с. 398].

У своїх дослідженнях Г. Балл часто підкреслює унікальність кожного життєвого вибору та його результатів. Дослідник стверджує, що у реальному житті кожне рішення має значно більший вагомий вплив, оскільки, за загальноприйнятим висловом, неможливо повністю повернутися до однакової

ситуації. У кращому випадку можна лише витративши додаткові зусилля, пом'якшити наслідки цього вибору [2, с. 7-8; 3].

Вітчизняний психолог М. Грот вивчав вплив особистісних характеристик на процес прийняття рішень, що розглядався як детермінований. Його праці послужили основою для теорій багатьох західних дослідників та стали важливою парадигмою у психології XX століття. Дослідник ідентифікував "психічний оберт" як основний механізм внутрішнього життя людини, що складається з єдності чуттєвого, перетворювального та рухового компонентів. Цей процес починається із зовнішніх вражень та рухів, що перетворюються на внутрішні враження чи почуття. Почуття, в свою чергу, породжують внутрішні вольові прагнення, що завершуються зовнішньою дією чи рухами. Отже, науковець визначав поняття загального психічного оберту людської активності, що охоплює цілу добу та включає послідовність окремих обертів з їхніми етапами початку, розвитку та завершення, які можуть переходити один в одного. З такої позиції процес прийняття рішень розглядається як єдиний, цілісний процес, що мобілізує як афективні, так і інтелектуальні ресурси особистості та завершується вольовими зусиллями, спрямованими на втілення обраного рішення [13, с. 85].

Для вивчення сутності прийняття рішень важливо враховувати ключові наукові принципи, що стосуються прийняття творчих рішень, розроблені В. Моляко. Аналізуючи концепцію "стратегії", дослідник відзначає, що у психології це поняття досліджується у трьох аспектах: стратегія життя; стратегія поведінки; стратегія діяльності. Вивчаючи процес прийняття рішень у вирішенні конструкторських завдань, як модель творчої діяльності, вчений визначив три основних цикли: оцінка умов завдання (розуміння умов); розробка проекту майбутнього замислу; передбачення можливого успіху чи невдачі в реалізації проекту.

В. Моляко підкреслював, що кожен з цих циклів завершується ухваленням рішення. Наприклад, закінчення етапу розуміння передбачає прийняття вирішального рішення щодо подальшого пошуку або відмови від нього, де оцінюються завдання та власні можливості; формування проекту майбутнього замислу передбачає прийняття рішення про відповідність вимогам завдання; попередній варіант рішення може співпадати із створенням проекту або проявлятися лише після тривалого пошуку у вигляді концептуального відображення конструкції. Отже, план вирішення відображається у цих трьох циклах. Відповідно, зроблено висновок, що процес розв'язання творчих задач супроводжує всі аспекти свідомого життя людини і, таким чином, може бути розглянутий з точки зору прийняття особистістю важливих рішень. [27, с. 24-25].

Серед науковців, які зробили вагомий внесок у дослідження процесу прийняття рішень, слід також виділити В. Ямницького. Його дослідження активності особистості в контексті загальної концепції життєтворчості відіграє важливу роль у психології. Велика увага приділяється життєвому потенціалу, і серед складових якого особливе місце займає життєтворчість, тобто уміння особистості креативно реалізовувати власні ідеї, ефективно знаходити вихід в різних обставинах, приймати нестандартні рішення під час кризових ситуацій і вирішувати життєві проблеми. Вивчаючи активність особистості, дослідник акцентує увагу на ключову роль життєвої компетентності (знання, вміння, набутий досвід), яка може здійснюватися через розуміння життя та його законів, вибір оптимальних шляхів вирішення різних життєвих завдань, вміння передбачати наслідки рішень та дій у ситуаціях підвищеного ризику, розбудову взаємин з іншими, здатність керувати власним емоційним станом, здатність планувати та аналізувати свої дії й вчинки згідно з власними життєвими цілями і цінностями [48, с. 14].

Згідно з поглядами В. Панока та Г. Рудь, однією з важливих навичок, що мають значення протягом усього життєвого циклу, є вміння приймати рішення. Науковці розглядають життя як сукупність подій та неординарних обставин, що суттєво впливають на формування особистості й визначають основні труднощі, які зустрічаються на шляху. У цьому контексті особистість та умови її життєдіяльності розглядаються як єдина інтегрована система життєвої ситуації, що допомагає переходити від минулого до майбутнього через розв'язання конкретних життєвих проблем, використання механізмів прийняття рішень та розробки життєвих стратегій [29, с. 16].

В. Кушнір, аналізуючи процес прийняття рішень у педагогічних дослідженнях через призму системного аналізу, підкреслює важливість розглядати його як одну з форм людської діяльності. Центральну роль у цьому процесі відіграють вибір, ранжування та класифікація альтернатив, що мають кілька критеріїв. За його словами, прийняття рішень є, насамперед, процесом мислення, який відзначається такими характеристиками, як нелінійність, складність, відсутність чіткої логічної структури, різноманітність елементів і багаторівневість [22, с. 59].

Т. Титаренко розглядає проблему прийняття життєво важливих рішень в контексті часу життя та психологічного віку людини. Дослідниця вважає, що кожна людина є творцем своєї історії життя, яке формується під впливом минулого досвіду, ставлення до сьогодення та уявлень про майбутнє, а також сподівань і мрій, які визначають напрямок її розвитку і поведінки. Т. Титаренко наголошує, що готовність сприймати власний життєвий шлях, з усіма його суперечностями та етапами, не відбувається автоматично. Без постійного осмислення теперішнього через призму минулого досвіду, без спроб заглянути в майбутнє та розробити стратегії для подальших дій, людина виявляється незахищеною перед новими труднощами. Лише усвідомлене ставлення до часу

свого життя спонукає до пошуку ефективних рішень у складних ситуаціях [44, с. 35-36].

Отже, проблема прийняття рішень відображає складну взаємодію різних психологічних механізмів, включаючи когнітивні, емоційні й мотиваційні аспекти. Основні підходи до вивчення цієї проблеми допомагають розкрити різноманітність особистісних факторів, що впливають на прийняття рішення, а також вносять вагомий внесок у розуміння людської поведінки та психологічних процесів.

1.2. Стилі та особистісні фактори прийняття рішень

Стилі прийняття особистістю рішень відображають індивідуальні особливості в способах обробки інформації, оцінки ризиків і можливостей, а також в ухваленні кінцевого рішення. Вони можуть варіюватися від раціональних до інтуїтивних підходів і включати в себе різні стратегії, які застосовуються в залежності від конкретної ситуації і особистих переваг. Крім стилів, важливу роль відіграють особистісні фактори, які включають в себе такі характеристики, як когнітивні здібності, емоційну стабільність, мотиваційні орієнтації і цінності. Особистісні властивості, такі як рівень впевненості, схильність до ризику, рівень стресостійкості, можуть суттєво впливати на те, як людина приймає рішення і як реагує на результати.

О. Воронов звертає увагу, що А. Китов пропонує концепцію "особистісного профілю рішення", яка визначає сукупність індивідуальних характеристик особистості, що впливають на процес ухвалення рішень. Дослідження показують, що в складних і відповідальних ситуаціях вплив особистісного профілю значно посилюється. У простих випадках люди часто застосовують стандартні алгоритми для ухвалення рішень, що зменшує значення особистісних характеристик. Проте, коли ситуація вимагає високого

рівня інтуїції, інтелекту, рішучості та значних здатностей, роль особистісного профілю стає критично важливою. В екстремальних умовах, де рівень освіти і досвіду може бути менш значущим, індивідуальні властивості людини, яка приймає рішення, виходять на перший план.

Науковець також вказує, що кожна людина має свій стиль прийняття рішень, який формується залежно від її сприйняття та реакції на інформацію. Цей стиль визначається через два основні параметри: ціннісні орієнтації та рівень толерантності до невизначеності. Ці параметри допомагають зрозуміти, як індивідуальні особливості людини впливають на вибір рішень у різних сферах, включаючи академічну та професійну діяльність [11, с. 94].

О. Шайгородський вказує на те, що ціннісні орієнтації є ключовим компонентом особистісної структури, що відображає життєвий досвід і формує основи для прийняття важливих рішень. Вони складають ядро свідомості, на основі якого людина вирішує ключові життєві питання. Однак, у сучасних дослідженнях спостерігається термінологічна плутанина та неясність між поняттями "цінності", "ціннісні орієнтації", "установка" та "спрямованість особистості". Цінності у психології асоціюються з бажаннями, потребами й ідеалами, визначаючи те, що людина вважає важливим у житті та культурі [46, с. 68].

М. Боришевський зазначає, що цінності є ключовим елементом, який відображає ставлення людини до матеріальних, а також духовних досягнень у результаті її діяльності. В його дослідженнях підкреслюється, що цінності відіграють критичну роль у процесі саморегуляції поведінки, визначаючи, що напрямок саморегуляції особистості в значній мірі залежить від основних цінностей [5, с. 3].

О. Степанов, М. Фіцула зазначають, що В. Джемс підкреслює важливість самоповаги як чинника, що впливає на здатність особистості приймати рішення

щодо своїх прагнень і стратегій для їх реалізації. На думку науковця, самоповагу можна представити через формулу: самоповага = успіх / домагання. Це означає, що для збереження самоповаги особистість має два можливі шляхи: один — досягти успіху через більшу активність і зусилля, а інший — знизити рівень домагань, щоб навіть невеликі успіхи дозволили зберегти почуття гідності. Другий шлях може бути реакцією на труднощі, коли зниження амбіцій допомагає зберегти позитивне самовідчуття, навіть якщо результати не відповідають початковим очікуванням [41, с. 94].

Н. Дарвішов зауважує, що процес прийняття рішень розглядається не лише через дослідження і опис основних когнітивних процесів, що його супроводжують, а також через індивідуальні диспозиційні особливості, зокрема через стилі прийняття рішень. Вчений зауважує, що найпоширенішою в науковій літературі є модель В. Лейкіна, яка виокремлює такі стилі прийняття рішень: спонтанний, залежний (коли рішення ґрунтуються на думках і очікуваннях інших), стурбований, тривожний, пильний (виважене і усвідомлене прийняття рішень) та інтуїтивний (рішення, засновані на інтуїції та емоціях) [14, с. 24].

Т. Біла звертає увагу, що А. Етціоні пропонує кілька моделей поведінки, досліджуючи, як людина поводиться при ухваленні рішень в умовах невизначеності. Одна з них — захисне ухилення, коли особа намагається відкласти прийняття рішення на невизначений термін. Інша модель — гіперреакція, що виявляється в імпульсному прийнятті рішення для зменшення емоційного стресу, викликаного необхідністю прийняття рішення. Ще одна модель — надпильність, коли особа прагне зібрати більше інформації, щоб уникнути ухвалення рішення [4, с. 247].

І. Яніс та Л. Манн розробили модель, в якій процес прийняття рішення розглядається як мотиваційний конфлікт для особистості. Подолання цього конфлікту можливе через чотири стилі: пильність, прокрастинація, уникнення

та надпильність. Стратегія пильності передбачає ретельний аналіз можливих альтернатив перед ухваленням рішення. Стратегія уникнення активується, коли напруга від мотиваційного конфлікту стає занадто великою, а сама ситуація вибору сприймається як надзвичайно негативна для особистості. Стратегія прокрастинації не означає повної відмови від прийняття рішення, але вона негативно впливає на якість вибору, оскільки особа відкладає прийняття рішення, позбавляючи себе необхідного часу, ресурсів та інформації. Надпильність, або панічна імпульсивність, виникає, коли під час ухвалення рішення людина відчуває сильний стрес через можливі втрати важливих ресурсів, обмеження часу чи сумнів у власних можливостях для вирішення проблеми [51].

І. Сингаївська звертає увагу, що для подолання психічного напруження, яке виникає внаслідок прийняття складних рішень, важливо, щоб людина була обізнана про ризики можливих варіантів вирішення, мала надію знайти найкращу альтернативу та була впевнена у наявності достатнього часу для аналізу наслідків. Це дозволяє приймати обдумані й відповідальні рішення. Існують два стилі поведінки: продуктивний та непродуктивний. Продуктивний стиль (пильність) передбачає ретельний пошук інформації, аналіз альтернатив і ризиків, що знижує стрес в процесі реалізації рішення. Натомість непродуктивні стилі, пов'язані з уникненням складних рішень і перекладанням відповідальності, часто призводять до високого стресу і неправильних рішень, оскільки людина не враховує довгострокові наслідки [40, с. 99].

В. Артемов, І. Сингаївська зазначають, що пильність, як продуктивний стиль, пов'язана з високою толерантністю до невизначеності та високим рівнем раціональності і рефлективності. Стиль також включає в себе розуміння власних емоцій й внутрішній емоційний інтелект. Пильність зазвичай супроводжується помірним рівнем стресу і є ефективним способом вирішення складних ситуацій, оскільки сприяє прийняттю раціональних рішень [1, с. 153].

Ф. Лоулер у своїй теорії мотивації пояснює стиль прокрастинації як наслідок низької мотивації до виконання завдань. Люди, які відкладають прийняття рішення, часто не бачать сенсу в завданні або сумніваються в своїх силах. Науковець виокремлює два типи мотивації: внутрішню, що виникає всередині людини (інтерес, задоволення від процесу, відчуття компетентності), та зовнішню, що зумовлена зовнішніми факторами (винагорода, покарання, соціальний тиск). Прокрастинація частіше виникає при зовнішній мотивації, оскільки вона менш ефективна, і люди, мотивовані зовні, не відчувають ентузіазму та не вірять у свої можливості [52, с. 337]

Т. Вайда визначає кілька причин прокрастинації, серед яких: лінь, що є результатом недостатньо розвиненої працелюбності; слабка сила волі; низький рівень готовності до дій; затягування через наявність страху; відсутність задоволення від навчання; перевантаження через надмірну кількість завдань; втома [8, с. 209].

С. Грабовська, М. Єсип зауважують, що Н. Ендлер розглядає уникнення, як захисну поведінку, спрямовану на уникнення негативних емоцій або роздратування. Особа може перекладати відповідальність на інших або вигадувати виправдання для ухилення від небажаної ситуації. Уникання часто супроводжується неповною оцінкою інформації і може призводити до помилкових рішень. Ця стратегія пов'язана з високим рівнем стресу і полягає в ухиленні від ситуацій, що викликають страх або конфлікти, коли людина не бажає співпрацювати чи шукати компроміс. Причинами вибору такого стилю можуть бути несуттєвість конфлікту, відчуття безвихідності або бажання затягнути його вирішення [12, с. 193].

Н. Дарвішов стверджує, що надпильність — це стан підвищеної чутливості, що супроводжується сильним напруженням і тривожністю. Людина, яка перебуває в стані надпильності, постійно шукає загрози в оточенні, реагуючи на них збудженням і імпульсивними діями. Особа часто

приймає поспішні рішення, прагнучи швидко усунути небезпеку, при цьому ігноруючи інші можливості через емоційне хвилювання і знижену увагу. У крайніх випадках це може призвести до «панічного» стану, коли людина коливається між неприємними варіантами. Такий стан, зазвичай, супроводжується сильним емоційним стресом [14, с. 25].

О. Долженков, Н. Черненко зауважують, що готовність до ризику — це особистісна характеристика, що визначає стратегію поведінки в умовах невизначеності, базуючись на аналізі ситуації та власних можливостей. Вона проявляється в діях, судженнях і поведінці людини. Цей стан можна розвивати та формувати. Готовність до управління ризиками в професійній діяльності вимагає мобілізації ресурсів для виконання завдань. Готовність до ризику включає в себе кілька ключових аспектів: мотиваційні (прагнення досягти успіху, інтерес до завдання), пізнавальні (усвідомлення обов'язків, оцінка значущості завдання), емоційні (відповідальність, впевненість у певному результаті) та вольові (мобілізація власних сил, подолання сумнівів та страху) [16, с. 19].

Д. Веймер зазначає, що раціональний підхід до прийняття рішень передбачає дотримання чіткої послідовності етапів, кожен з яких сприяє досягненню обґрунтованого та ефективного результату. Першим етапом є оцінка ситуації, на якому здійснюється збір та аналіз інформації щодо поточного стану справ, можливих обмежень і ресурсів, що мають бути враховані при ухваленні рішення. Наступним етапом є формулювання питання, яке потребує вирішення. Це важливий крок, оскільки точне визначення проблеми визначає подальші дії й надає напрямок пошуку альтернативних рішень. Третім етапом є визначення цілей, що мають бути досягнуті в результаті прийнятого рішення. Це дозволяє орієнтувати процес на досягнення конкретних результатів. Далі слідує етап розгляду альтернативних рішень, на якому аналізуються різні варіанти дій, їхні переваги та недоліки. На цьому етапі

важливо враховувати різноманітні перспективи та можливі наслідки кожної альтернативи, що дозволяє максимально повно оцінити варіанти і їх відповідність поставленим цілям. Завершальний етап — це вибір найкращої альтернативи, коли після порівняння всіх можливих варіантів обирається той, який найкраще відповідає поставленим цілям та обмеженням, забезпечуючи найбільшу ефективність і мінімальні ризики [9, с. 317].

О. Мирошник стверджує, що основну роль у функціонуванні компонентів саморегуляції особистості відіграють процеси особистісної рефлексії. Ці процеси не лише сприяють плануванню та прогнозуванню майбутньої поведінки, але й залучені до процесів контролю, оцінки та коригування результатів діяльності. Рефлексивність, як психічна властивість, може мати негативний зв'язок із самостійністю, яка є важливою регулятивною характеристикою особистості. Надмірно розвинена рефлексивність може знижувати здатність особи до самостійного прийняття рішень у складних ситуаціях, спричиняти нерішучість і зовнішню пасивність [26, с. 243].

Отже, стилі прийняття рішень відображають індивідуальні особливості особи, зокрема спосіб обробки інформації, готовність до ризиків у невизначених ситуаціях та ухвалення рішень. Вони можуть бути раціональними або інтуїтивними залежно від ситуації та особистих якостей людини. Важливими факторами стилів прийняття особистістю рішень є когнітивні здібності, емоційна стабільність, рівень мотивації та рефлексивність.

1.3. Психологічні особливості прийняття рішень особами студентського віку

Студентський період є ключовим етапом загального психічного розвитку, характеризується інтенсивною соціалізацією, розвитком вищих психічних функцій та формуванням особистості. З точки зору біологічного віку,

студентство можна віднести до юності — перехідного періоду між дитинством і дорослістю, що в зарубіжній психології асоціюється з процесом дорослішання.

Л. Помиткіна зауважує, що студентський період охоплює п'яту та шосту стадії епігенетичної моделі Е. Еріксона — юність і молодість. П'ята стадія, що відповідає періоду юності, характеризується питанням «хто Я?», коли підліток шукає свою ідентичність. Це час, коли людина намагається інтегрувати минулий досвід, теперішні можливості та вимоги суспільства в єдину цілісну особистість. Почуття ідентичності важливе для впевненості в собі й формує перспективи для майбутнього. Оскільки юність є перехідним етапом, цей період може бути супроводжений сумнівами в своїй ідентичності та сексуальній привабливості. Невизначеність у виборі ролі може призвести до відчуття ненадійності. Юнаки часто ідентифікуються з молодіжними лідерами чи кумирами, що може призвести до нерішучості у прийнятті важливих рішень [32, с. 136].

С. Якубовська зазначає, що студентський період характеризується освоєнням соціальних ролей дорослої людини, правом на життєвий вибір, юридичною та економічною відповідальністю, активною участю в соціальних процесах, отриманням вищої освіти та професійних навичок. Навчання у ЗВО впливає на особистість студента, формуючи його життєві рішення. Студентам притаманні високий освітній рівень, прагнення до знань, соціальна активність, а також гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості. Основні сфери їхньої діяльності включають професійне навчання, мотивацію, особистісний розвиток, інтелектуальний потенціал, духовне збагачення, моральне, естетичне та фізичне самовдосконалення [47, с. 125].

В. Бочелюк, В. Зарицька зауважують, що науковці підкреслюють значущий вплив внутрішнього стану індивіда на його зовнішні дії, що є важливим аспектом у дослідженні процесу прийняття рішень. Як пишуть вчені,

мотивація нашої поведінки визначається не лише здібностями, схильностями та інтересами. Люди займаються не лише тим, що є невідкладною потребою або що їх цікавить. Наші ідеали і норми, що служать моделями для поведінки, також грають важливу роль. Ці ідеали можуть включати цінні риси, які є прикладом для людини, і спрямовують її розвиток. На основі цих мотивів, цінностей та ідеалів формуються життєві перспективи, до яких відноситься й професійне самовизначення.

Студенти часто проходять тривалий шлях перед тим, як зробити свій професійний вибір, але сам процес вибору зазвичай відбувається у ранньому віці. На цьому етапі вони стикаються з різними труднощами, що можуть бути пов'язані з впливом батьків, однолітків, вчителів, моральними переконаннями, недостатньою інформацією про професію, а також захопленням зовнішніми або особистими аспектами професії чи плутанням між шкільним предметом і професією. Молоді люди часто вважають, що професія їм підходить і прагнуть вступити до відповідного навчального закладу. Однак, з часом, вони можуть виявити, що справжній зміст обраної професії їм мало відомий. Вони схильні перебільшувати можливості, які надає професія, зосереджуючи увагу на шансах для самовираження і задоволення від роботи, а також намагаються відповідати ідеальному образу, який вони мають про себе у сприйнятті інших [6, с. 18].

Е. Помиткін зазначає, що прийняття стратегічних життєвих рішень у студентському віці формується на основі інтелектуальних можливостей і ціннісних орієнтацій особистості. Як показують дослідження, у віці 17-19 років спостерігається зростання як інтелектуальних здібностей, так і усвідомлення необхідності чіткої ціннісної орієнтації та розвитку особистої свідомості. У 19 років відбувається криза, коли попередні стереотипи руйнуються і стає невідомо, що є цінністю для молодої людини. У такому віці може суттєво змінюватися життєва позиція через вибір професії, початок інтимного життя та формування самостійного світосприйняття. Потреба в реалізації єдності

проявляється у створенні кола друзів і власної сім'ї згідно з ідеальними уявленнями, а також зростає відповідальність як показник духовного розвитку [31, с. 55].

Прийняття стратегічних рішень у студентському віці тісно пов'язане з особливостями сприйняття часу та цілепокладання. Т. Титаренко, вивчаючи часову орієнтацію особистості, зауважує, що з дорослішанням людина розширює своє розуміння часу і формує більш широкий часовий горизонт. Перспективи, як загальна спрямованість вперед, визначають цінність різних складових частин навколишнього середовища, хоча не завжди усвідомлюються чи деталізуються. В оцінці значущості різних аспектів життя важливу роль відіграють індивідуальні життєві плани та погляд у майбутнє. У віці 16-17 років молодь формує віддалені життєві цілі, такі як кар'єра, освіта, соціальне становлення та сімейні відносини. Однак, часто існує невідповідність між цими цілями та реальними умовами життя.

Вчена додає, що процес самовизначення потребує певних самообмежень, оскільки вибір професії часто передбачає звуження перспектив і відмову від альтернатив. Молоді люди можуть сприймати успіх як випадковість, а невдачі як особисте розчарування. Т. Титаренко також зазначає, що близько 23 років молоді люди переходять від мрій до активного пошуку конкретних можливостей, формуючи "план на все життя". Це часто супроводжується великими очікуваннями щодо професійної кар'єри, сімейних відносин, соціального кола та партнерства. Хоча майбутнє здається перспективним, повсякденні обов'язки можуть розглядатися як складна рутина [43, с. 126-127].

О. Іванова стверджує, що під час студентського періоду розвиваються механізми ідентифікації, а також з’являються новоутворення, які характеризують якісні зрушення в розвитку особистості. Ці зрушення проявляються в різних сферах психіки, таких як пізнавальна, емоційна, мотиваційна і вольова, а також у структурі особистості, тобто в інтересах,

потребах, схильностях та характері. Основними психічними процесами на цьому етапі є розвиток свідомості й самосвідомості, завдяки чому юнаки здобувають здатність цілеспрямовано регулювати своє ставлення до оточення та діяльності. Провідною діяльністю студентського віку є навчально-професійна. Серед новоутворень юності можна виділити розвиток самостійного логічного мислення, образної пам’яті, індивідуального стилю розумової діяльності, а також інтерес до наукового пізнання. Однак, ключовими новоутвореннями студентського періоду є самовиховання, яке включає самопізнання, а також розвиток рефлексії, тобто роздумів над власними переживаннями, відчуттями та думками, що веде до критичної переоцінки раніше сформованих цінностей, що може спричинити зміну поглядів і подальший розвиток особистості [18, с. 14].

В. Чумак зазначає, що у період студентського віку людина вперше стає об'єктом впливу різних політичних технологій, що часто обмежують її здатність до раціонального особистісного вибору. Сприяти протистоянню таким тискам може об'єктивний та безсторонній аналіз різноманітної, в тому числі суперечливої, інформації. Прийняття важливих рішень вимагає від людини чіткого розуміння своєї життєвої мети. Моральна мета, яка включає самоствердження, самореалізацію та творення добра, здатна мобілізувати внутрішні ресурси особистості на тривалий період. Натомість, конкретні цілі не мають такої властивості, адже після їх досягнення часто спостерігається швидкий спад активності. Суттєвим аспектом у виборі кар'єрного шляху є соціально-психологічний реалізм — здатність зрозуміти відповідність свого "Я" до соціального простору, в якому відбувається професійне зростання. Прийняття життєвих рішень передбачає здатність до прогнозування, орієнтації на майбутнє та усвідомлення можливості реалізації конкретних планів. Для цього людині необхідно мати чітке уявлення про ту діяльність, якою вона хоче займатися, та сформулювати проект свого майбутнього [45, с. 118].

О. Сергєєнкова, О. Столярчук, О. Коханова, О. Пасєка стверджують, що у процесі розвитку пізнавальних здібностей під час студентського періоду людина досягає рівня, коли її розумові можливості стають достатньо зрілими для виконання більшості видів інтелектуальної діяльності. Проте, незважаючи на високий рівень розумового потенціалу, юнаки ще не мають достатнього життєвого досвіду для максимально ефективного використання своїх розумових можливостей. Сприймання світу стає більш складним і організованим інтелектуальним процесом, у якому студенти орієнтуються не лише на зовнішні об’єкти, але й активно звертаються до свого внутрішнього світу. Самоспостереження, що набуває форми рефлексії, дозволяє їм краще розуміти себе і свій внутрішній стан, що є важливим елементом прийняття рішень у майбутньому [39, с. 226].

О. Видра звертає увагу, що юнацький вік стає критичним для вирішення важливих життєвих питань. Основними завданнями є вибір професії, життєвого шляху та соціальної ролі, що потребує вміння приймати обґрунтовані рішення. У цьому віці, на відміну від дитинства, молодь починає усвідомлювати наслідки своїх рішень і робить свідомі вибори, які визначатимуть їхнє майбутнє. Важливими критеріями психологічної готовності до дорослого життя є розвинена самосвідомість, здатність до рефлексії, високий рівень комунікативних і когнітивних здібностей, а також наявність життєвого досвіду, який дозволяє правильно оцінювати різні варіанти майбутнього. Юнацька здатність оцінювати наслідки своїх рішень, керуючись як емоціями, так і раціональним підходом, є важливим чинником для формування ідентичності, яка дозволяє особистості визначити своє місце в суспільстві [10, с. 59].

Отже, студентський період є часом, коли психологічні та соціальні фактори відіграють ключову роль у прийнятті рішень, які визначають подальший життєвий шлях молодої особи. Даний період є критичним для

формування життєвих рішень, оскільки він включає вибір професії, активну соціальну участь та розвиток інтелектуальних і моральних якостей.

РОЗДІЛ ІІ. ОРГАНІЗАЦІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИБІРКИ ТА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

За даними, отриманими у результаті теоретичного аналізу, був складений план емпіричного дослідження для виявлення особливостей прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов, мотивованих на досягнення успіху. У дослідженні брали участь 40 студентів факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича.

Дослідження проводилось у кілька етапів:

- на першому етапі була сформульована тема дослідження та складена його програма: визначені об’єкт, предмет, мета, завдання; сформульована гіпотеза дослідження;
- на другому етапі дослідження був проведений аналіз та узагальнення результатів вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо процесу прийняття рішень. Виходячи з теоретичної та практичної розробки досліджуваної проблеми, було здійснено планування емпіричного дослідження та підбір методичного інструментарію;
- на третьому етапі проводилось вивчення особливостей процесу прийняття рішень студентами-майбутніми вчителями іноземних мов, мотивованих на досягнення успіху;
- на четвертому етапі були проведені аналіз, інтерпретація та узагальнення отриманих даних, зроблені загальні висновки та оформлено текст роботи.

У прикладні завдання третього етапу дослідження входило вивчення наступних індикаторів діагностики: рівень мотивації досягнення успіху; стилі прийняття рішень: «пильність», «уникнення», «прокрастинація», «надпильність»; особистісні фактори прийняття рішень - готовність до ризику, раціональність, рефлексивність.

Система методик, що застосовувались у діагностичному обстеженні, була визначена теоретичними передумовами, а також метою і завданнями

дослідження. Розроблена програма діагностичного дослідження передбачала наступну діагностичну батарею:

- для визначення рівня мотивації досягнення успіху: методика “Мотивація досягнення успіху” (Т. Елерс);
- для діагностики індивідуального стилю прийняття рішень: Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Т. Корнілова);
- для виявлення властивостей готовності до ризику і раціональності: Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФПР-25) (Т. Корнілова);
- для визначення рівня розвитку рефлексивності: Опитувальник рефлексивності (А. Карпов), адаптований О. Ільїною.

Необхідно уточнити, що всі обрані для проведення основного етапу дослідження методики стандартизовані, тобто володіють достатніми показниками надійності та валідності. Зарубіжні методики адаптовані для використання в Україні.

Методика “Мотивація досягнення успіху” (Т. Елерс) [20, с. 68]

Методика розроблена для оцінки сили мотивації досягнення цілей та успіху, виділеної Х. Хекхаузеном. Методика включає список із 41 твердження. Студент повинен відповісти “Так” або “Ні”. Методика діагностує 4 рівні мотивації досягнення: низький;середній;високий;дуже високий.

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Т. Корнілова) [35, с. 36]

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Melbourne Decision Making Questionnaire, MDQ) є адаптованою версією більш загального інструменту М. Фліндерса (Flinders' Decision Making Questionnaire DMQ). Основою його розробки послужила теорія конфлікту І. Яніс і Л. Манна, яка

визначає, що три ключові умови впливають на те, як людина вибирає стратегії подолання стресу при прийнятті рішень:

1) усвідомлення серйозних ризиків, пов'язаних з можливими альтернативами;
2) очікування знайти кращий варіант;
3) впевненість у наявності достатньо часу для розгляду альтернатив.

Згідно цієї моделі, особа, яка приймає рішення, перебуває під психологічним стресом і намагається впоратися з мотиваційними та емоційними «силами», що впливають на вибір. Пильність, як основна характеристика стилю ОПР, асоціюється з когнітивною складністю, потребою в знаннях і толерантністю до невизначеності.

Модель включає п'ять основних стратегій для управління стресом при прийнятті складних і ризикових рішень:

1) ігнорування інформації про ризики та продовження обраного курсу дій;
2) некритичне сприйняття найбільш очевидного або нав’язаного варіанту дій;
3) захисне уникнення через прокрастинацію, перекладання відповідальності та раціоналізацію сумнівних варіантів;
4) надмірна пильність, що не включає інтелектуальну орієнтацію і веде до імпульсивного прийняття рішень, яке може перерости в паніку при виборі альтернатив;
5) пильність, що передбачає уточнення цілей і завдань рішення, розгляд альтернатив, пошук інформації та оцінку варіантів без упереджень, що є єдиною стратегією для раціонального прийняття рішень.

Мельбурнський опитувальник прийняття рішень містить 22 твердження, на які студенти відповідають за 3-бальною шкалою. Опитувальник дозволяє діагностувати чотири властивості, що трактуються як продуктивні (пильність)

та непродуктивні стилі (уникнення, прокрастинація і надпильність) у ситуації прийняття рішень.

Результати опитування засновані на показниках, виражених у відсотках з нульовою точкою відліку:

0%-40% – низький показник;

41%-80% – середній показник;

81%-100% – високий показник.

Опитувальник «Особистісні фактори прийняття рішень» (ОФПР-25) (Т. Корнілова) [35, с. 25]

Опитувальник "Особистісні фактори прийняття рішень" (ОФПР-25), розроблений Т. Корніловою, призначений для виявлення двох ключових особистісних характеристик: готовності до ризику та раціональності. Ці характеристики розглядаються як психологічні змінні, що впливають на особистісну регуляцію процесу прийняття рішень у різноманітних життєвих ситуаціях. Існують дві версії опитувальника: ОФПР-25, що містить 25 пунктів, та ОФПР-21 містить 21 пункт. У обох версіях використовуються трьохкатегорійні відповіді: 1 (вислів добре мене характеризує), -1 (вислів до мене не відноситься) та 0 (характеризує мене частково). Опитувальник базується на припущенні, що особистість може усвідомлювати, наскільки їй властиві продуктивні стратегії вирішення ситуацій невизначеності, відображаючи суб'єктивне сприйняття особистого ризику у самосвідомості.

Шкала «Раціональність» : максимум балів – 12.

Шкала «Готовність до ризику»: максимум балів – 13.

0–4 – низький рівень;

5–8 – середній рівень,

9–13 – високий рівень.

Опитувальник рефлексивності (А. Карпов), адаптований О. Ільїною [15, с. 158]

Методика діагностики рефлексивності, розроблена А. Карповим, спрямована на визначення рівня розвитку рефлексії особистості. Рефлексивність охоплює здатність людини виходити за межі власного "Я", осмислювати та аналізувати різні явища через порівняння свого образу з подіями і особами. Як протилежність імпульсивності, рефлексивність характеризує індивідів, які, перш ніж діяти, ретельно розглядають всі можливі гіпотези, відкидаючи маловірогідні з них, і приймають рішення обдумано, з урахуванням різних варіантів.

Методика складається з набору питань, які дозволяють оцінити різні аспекти рефлексії, враховуючи як сам процес рефлексії, так і її прояви у поведінці та самосвідомості особистості.

Результати методики, рівні або більші, ніж 7 стенів, свідчать про високорозвинену рефлексивність. Результати в діапазоні від 4 до 7 стен − індикатори середнього рівня рефлексивності. Нарешті, показники, менші 4-х стенів, − свідоцтво низького рівня розвитку рефлексивності.

РОЗДІЛ ІІІ. ПОРІВНЯЛЬНО-ДІАГНОСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ІНОЗЕМНИХ МОВ, МОТИВОВАНИХ НА ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ

3.1. Дефінітивний аналіз поняття «мотивація досягнення успіху»

У сучасному світі мотивація досягнення успіху набуває все більшої ваги і стає однією з центральних тем психологічних досліджень. Це поняття охоплює внутрішні спонукання, які підштовхують індивідів до активної діяльності, прагнення до самореалізації та досягнення значних результатів у різних сферах життя. Мотивація досягнення успіху не лише визначає особистісну активність, але й впливає на професійну продуктивність та загальний життєвий успіх. Розуміння механізмів, що лежать в основі мотивації досягнення успіху, є ключовим для розробки ефективних стратегій особистісного та професійного розвитку.

О. Киричук стверджує, що Дж. Уотсон розрізняв два основні типи поведінки людини: зовнішній та внутрішній. Ці форми пов’язані із взаємодією стимулів та реакцій на них. Принцип "стимул — реакція" являється ключовим для біхевіористів і пояснює всі аспекти людської поведінки у контексті навколишнього середовища. Зовнішній стимул виступає як подразник, який активізує внутрішні ресурси організму і спричиняє відповідну реакцію на цей подразник. У концепціях необіхевіоризму формування нових спонук розглядається як певний результат інтеграції стимулів із задоволенням базових потреб людини. В той час як вторинні сполуки є зовнішнім проявом первинних, органічних потреб [19, с. 126].

К. Субоч звертає увагу, що термін «мотивація» вперше з'явився у статті А. Шопенгауера «Чотири принципи з достатньою підставою» (1900-1910 р.). З того часу це поняття стало широко застосовуватися в психології для роз'яснення причин поведінки як людей, так і тварин [42, с. 60].

Згідно зі словником В. Кременя, мотивація визначається як сукупність психічних процесів, які спонукають індивіда до певних дій. Мотивація визначає активність особистості та її орієнтацію на досягнення намічених цілей [21, с. 25].

І. Радомський стверджує, що сутність мотивації розглядається в межах "діяльнісного підходу". Вчений зауважує, що мотив не може існувати без врахування "логіки завдань" діяльності. Характер мотивації визначається рівнем домагань та досягнень індивіда щодо предмета і цілей його діяльності. Сподівання на успіх і передбачення перспектив у процесі діяльності є ключовими складовими мотивації. Мотивація завжди тісно пов'язана з предметом діяльності та характером змін, які вносяться в цей предмет під час діяльності. Тому її слід аналізувати в контексті конкретного виду діяльності [37, с. 42].

С. Ренке зауважує, що, за словами Р. Пілояна, мотивація та мотиви є тісно взаємопов'язаними і взаємозалежними психічними категоріями. На його думку, мотивація є загальною і обширною концепцією, яка охоплює всі аспекти внутрішніх спонук до дій. Мотиви ж формуються як конкретизація цієї загальної мотивації, що означає, що вони є конкретними проявами або фрагментами більш широкої мотиваційної структури [38, с. 395].

А. Лукінчук пише, що згідно з поглядом В. Іванникова, мотиваційний процес розпочинається з активації мотиву. Такий підхід пояснюється тим, що мотив розглядається як об'єкт, здатний задовольнити певну потребу. Тобто мотив вже є наявним у людини і не потребує формування; його слід лише активізувати, викликавши в свідомості образ цього мотиву [24, с. 14].

О. Малихіна зазначає, що різні психологічні феномени, такі як потреби, мета, намір і стани, можуть впливати на розвиток певного мотиву, проте жоден з них не може замінити мотив як цілісну структуру, оскільки ці явища є лише його складовими елементами. У кожній конкретній ситуації для дії або вчинку

може використовуватися різний набір цих компонентів, в результаті чого виникає новий мотив [25, с. 32].

О. Воронов звертає увагу, що Л. Столяренко визначає мотив як спонукання до діяльності, яке виникає внаслідок задоволення потреб особи. Мотив часто сприймають як основну причину вибору дій і вчинків, включаючи сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, які активізують діяльність індивіда. У загальному сенсі, мотив охоплює різні диспозиції, з яких найбільш суттєвим є поняття "потреби". Потреба розглядається як стан необхідності, який забезпечує нормальне існування і розвиток людини. Вона активізує організм, спонукаючи його до дій, спрямованих на задоволення цієї потреби. Різноманітність та інтенсивність потреб визначаються рівнем організації, способом життя і місцем організму в еволюційній ієрархії. У людини існують не лише фізичні та органічні потреби, а й матеріальні, духовні й соціальні. Потреби є динамічними станами, які відображають залежність особистості від конкретних умов і стимулюють діяльність, спрямовану на усунення цієї залежності. У процесі діяльності не тільки відбувається розвиток особистості, але й змінюється середовище, в якому вона існує. Таким чином, потреби виступають як рушійна сила, що сприяє розвитку особистості. Мотиви, потреби та цілі формують основні компоненти мотиваційної сфери індивіда [11, с. 9].

С. Парфілова, В. Бутенко звертають увагу, що А. Файзуллаєв у своїй цілісній концепції виділяє три етапи розвитку мотиву: виникнення спонуки, усвідомлення спонуки, прийняття усвідомленої спонуки, як мотиву. Отже, невмотивовану поведінку можна розглядати буквально, оскільки наявність неусвідомленої спонуки ще не робить її справжнім мотивом. Згідно з цим підходом, питання неусвідомлених мотивів не розглядається. Третій етап є ключовим, оскільки навіть якщо людина усвідомлює і оцінює певну спонуку, вона все ще може відмовитися вважати її своїм мотивом [30, с. 30].

С. Лобчук стверджує, що Л. Фестінгер розробив теорію когнітивного дисонансу, яка пояснює мотиваційні процеси в поведінці людини. За цією

теорією, кожен момент дії або поведінки людини можна трактувати як результати її стабільного досвіду реагування на навколишні явища, тобто як частину її "вихідної інформації". Коли "нова інформація" впливає на індивіда, вона може спричинити "згоду" або "незгоду", що, в свою чергу, вплине на емоційний стан і мотивацію людини. Якщо виникає "незгода", то це призводить до "когнітивного дисонансу", який людина прагне подолати. Вирішення цієї ситуації може відбуватися двома способами: змінити або переоцінити "вихідну інформацію" або коригувати власну поведінку. В будь-якому випадку, необхідно усунути когнітивний дисонанс [23, с. 141].

Д. Бутенко зазначає, що теорія мотивації А. Маслоу є спробою об'єднати різні підходи до розуміння природи мотивації людини. Основою цієї теорії є концепція "ієрархії потреб", яка протягом життя визначає поведінку особи. Ця ієрархія включає як базові потреби, так і більш складні спонукальні сили. Згідно з теорією, людина прагне до реалізації свого потенціалу, діючи відповідно до своїх можливостей і бажань, а також нові потреби виникають тільки після того, як задоволені потреби нижчих рівнів. Потреба в самореалізації стає актуальною і мотивує дії тільки тоді, коли попередні потреби повністю задоволені. Вчений вважає, що здатність до самореалізації є вродженою рисою людини, і вона стає доступною лише для "розвинутої" особистості, яка досягла певного рівня благополуччя [7, с. 4].

Н. Прядко стверджує, що мотив досягнення, як стійка риса особистості, був вперше визначений Г. Мюрреєм. Мотив досягнення описується як постійне прагнення швидко і якісно досягати визначених цілей у будь-якій діяльності. Вчений визначає потребу в досягненні через такі аспекти: виконання складних завдань; управління, маніпулювання або організація, що стосується фізичних об'єктів, людей або ідей; прагнення досягти результатів якомога швидше і самостійно; подолання труднощів і досягнення високих результатів; самовдосконалення; змагання та перевершення інших; реалізація своїх талантів для підвищення самоповаги.

На думку вченого, мотивація досягнення успіху безпосередньо залежить від самооцінки та рівня амбіцій особистості. Дослідження показують, що досягнення успіху у будь-якій сфері не тільки залежить від знань і здібностей, але й від внутрішнього бажання до самоствердження та прагнення досягати високих результатів. Мотивація впливає як на потенційні можливості особистості, так і на її активність чи пасивність у професійній діяльності, а також відіграє ключову роль у професійному розвитку спеціаліста [34, с. 126].

Л. Мухіна звертає увагу, що Х. Хекхаузен визначає мотивацію досягнення, як спробу максимізувати або підтримувати високий рівень здатності людини в усіх видах діяльності, де можуть бути застосовані критерії успішності, що можуть призвести як до успіху, так і до невдачі. Мотивація досягнення орієнтована на досягнення певного кінцевого результату, що визначається особистісними характеристиками, такими як прагнення до успіху або уникнення невдачі. Вона спонукає людину до здійснення послідовних дій, що ведуть до бажаного результату. Особливістю такої мотивації є постійний перегляд цілей і можливе тимчасове припинення дій, яке може тривати від кількох місяців до кількох років. Важливим аспектом є також повернення до перерваної діяльності, що дозволяє створювати складні, але структуровані процеси. Ці процеси допомагають досягати головної мети через серію проміжних цілей, навіть якщо головна мета здається віддаленою. Планування стає ключовим для забезпечення організованого і функціонального виконання завдань [28, с. 94].

В. Завірюха стверджує, що Д. Аткінсон і Д. Макклелланд виділяють два основні типи мотивації досягнень: мотивацію успіху та мотивацію уникнення невдач. Мотивація уникнення невдач вважається негативною, оскільки головною метою є уникнення поразки, а людина зосереджується на запобіганні можливих невдач. Мотивація успіху має позитивний характер, оскільки спрямована на досягнення конструктивних і позитивних результатів. На мотивацію досягнення успіху впливають такі особистісні характеристики, як

самооцінка та рівень домагань. У свою чергу, рівень домагань особи формується під впливом того, наскільки інші люди визнають її можливості. Збалансована самооцінка та адекватний рівень домагань дозволяють людині ставити перед собою завдання і брати на себе відповідальність, які відповідають її здібностям та можливостям. Мотив досягнення успіху зміцнюється, коли особа усвідомлює свої здібності та можливості, що сприяє розвитку віри в себе. Важливим фактором активності є розуміння того, як власні дії впливають на події. Усвідомлення зв'язку між діями та їх наслідками проявляється в концепції «локусу контролю», що включає внутрішній і зовнішній контроль [17, с. 75].

О. Притула зауважує, що досягнення успіху у відповідності з мотивацією досягнення успіху, як правило, обумовлене не лише здібностями людини, а й її прагненням досягти мети, цілеспрямованою працею та рішучістю. Така особа впевнена у своїх силах і здатна ставити перед собою амбітні цілі, постійно розвиваючись і наполегливо працюючи для їх досягнення. У протилежному випадку, коли домінує мотивація уникнення невдач, основною метою є уникнення поразки, що часто супроводжується бажанням залишатися в межах зони комфорту. Людина з такою мотивацією не хоче докладати зусиль до виконання складних завдань або працювати над власним розвитком [33, с. 203].

Отже, мотивація є важливим психічним процесом, який визначає активність особистості та її орієнтацію на досягнення певних цілей, залежно від внутрішніх потреб та зовнішніх стимулів. Мотиви досягнення успіху і уникнення невдач формують різні стратегії поведінки, де успіх залежить від рівня самооцінки, амбіцій і готовності до зусиль. Розуміння цих мотиваційних механізмів є ключовим для ефективного розвитку особистості та її професійної діяльності.

3.2. Порівняльний аналіз особливостей прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов відповідно до рівня їх мотивації досягнення успіху

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення стратегічних підходів студентів до прийняття рішень відповідно до мотивації досягнення успіху, що підкреслює важливість індивідуальної мотиваційної складової в професійній підготовці майбутніх вчителів. У рамках дослідження було проведено чотири методики, що дозволило не лише оцінити мотивацію досліджуваних студентів, але й порівняти особливості прийняття ними рішень залежно від рівня мотивації.

На першому етапі була проведена методика “Мотивація досягнення успіху” Т. Елерса (див. розділ ІІ) серед 40 студентів 1 курсу факультету іноземних мов. Отримані дані представлено на рисунку 3.1.

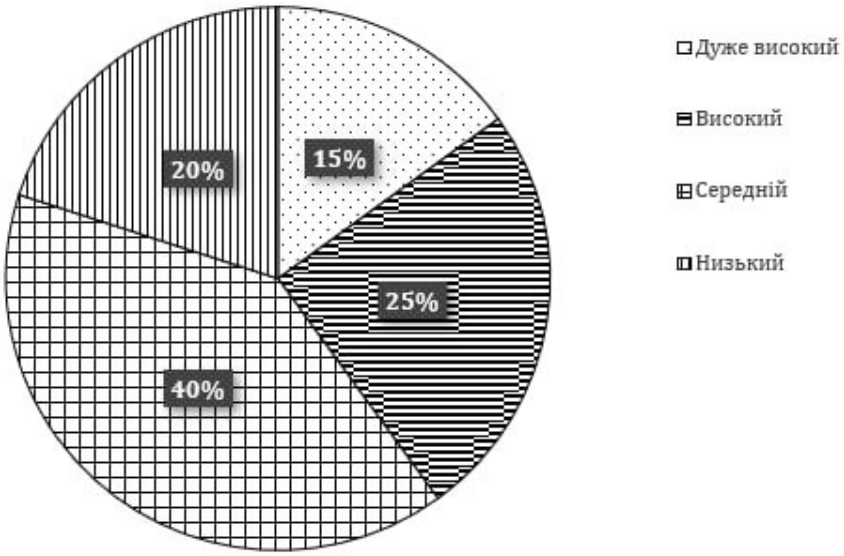

Рис. 3.1. **Рівні мотивації досягнення успіху досліджуваних студентів**

На основі даних рисунку, можна зазначити, наступні результати:

✓ 20% студентів мають низький рівень мотивації. Це свідчить про те, що одна п’ята частина першокурсників – майбутніх вчителів іноземних мов може відчувати труднощі в адаптації до нового навчального середовища, що, в свою чергу, може негативно позначитися на їхній академічній успішності. Низька

мотивація може бути пов'язана з невпевненістю у власних силах, відсутністю чітких цілей або недостатньою підтримкою з боку навчального закладу. Важливо, щоб викладачі виявляли інтерес до цих студентів та пропонували їм допомогу у визначенні їхніх професійних цілей;

✓ 40% студентів мають середній рівень мотивації. Це говорить про те, майже половина студентів із досліджуваної групи має певний інтерес до навчання, але, можливо, їм не вистачає натхнення або чіткої стратегії для досягнення своїх цілей. Студенти з середнім рівнем мотивації можуть бути відкритими до нових знань, проте вони можуть потребувати додаткових стимулів для більш активного залучення у навчальний процес. Важливо створити середовище, яке б заохочувало їх до активності та саморозвитку;

✓ 25% студентів мають високий рівень мотивації до успіху, тобто активно прагнуть до успіху в своїй професійній підготовці. Ці студенти мають чіткі цілі й активно працюють над їх досягненням. Підтримка таких студентів може включати надання можливостей для розвитку їхніх навичок, участі в проектах та стажуваннях, що підвищить їхню впевненість у собі та підготує до викладацької діяльності;

✓ 15% досліджуваних мають дуже високий рівень мотивації. Кількість даних студентів є найменшою, але вони можуть стати позитивним прикладом для своїх однокурсників. Студенти з дуже високою мотивацією, зазвичай, є активними учасниками навчального процесу, можуть ініціювати проекти та вести дискусії, що сприятиме загальному розвитку групи.

Отже, середнє значення рівня мотивації досягнення успіху у досліджуваних першокурсників характеризується середнім рівнем із наближенням до високого. Це можна пояснити тим, що молоді люди в цей період життя найсильніше прагнуть до професійного розвитку та особистісного зростання. Студентські роки є особливо відповідальними і визначальними для кожної особи, оскільки саме в цей час вони активно шукають своє місце в житті, визначають вектори кар'єрного зростання і закладають основи для

майбутньої професійної діяльності. Сучасна молодь має багато можливостей для перевірки своїх здібностей у різних сферах, що підсилює їхнє бажання досягати значних результатів у вибраній сфері. Саме тому мотивація досягнення успіху є провідною для більшості представників цього покоління.

На основі даної методики нами були сформовані три групи досліджуваних із низьким, середнім та високим рівнями мотивації. Для дослідження стилів прийняття рішень було використано Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (Т. В. Корнілова). Серед трьох груп досліджуваних із різним рівнем мотивації досягнення успіху продіагностовано чотири властивості, що трактуються як продуктивні (пильність) та непродуктивні стилі (уникнення, прокрастинація і надпильність) у ситуації прийняття рішень. Отримані дані дослідження представлено на рисунку 3.2.

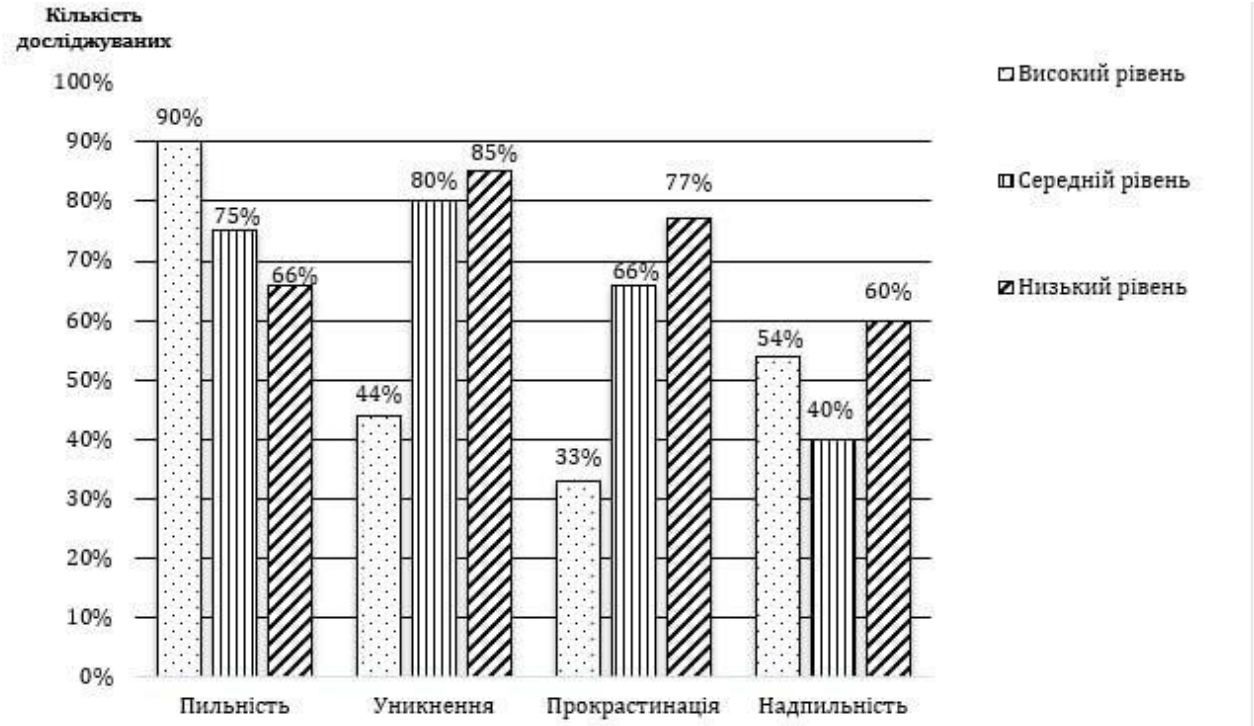

Рис. 3.2. **Стилі прийняття рішень студентами з різними рівнями мотивації досягнення успіху**

Виходячи з даних рисунку 3.2., можна зазначити, що майже для всіх майбутніх учителів іноземних мов з високим рівнем мотивації (90%) домінуючим є такий стиль прийняття рішення, як пильність. Це свідчить про те, що ці студенти здатні усвідомлено підходити до процесу прийняття рішень,

демонструючи вміння аналізувати ситуацію та враховувати різні фактори. Основна характеристика особистостей із високим рівнем мотивації пов’язана з когнітивною складністю, яка визначає їхню здатність до глибокого аналізу та осмислення інформації. Ці студенти демонструють високу потребу в пізнанні, що спонукає їх активно шукати, обробляти та інтегрувати нові знання в процес прийняття рішень. Вони відрізняються толерантністю до невизначеності, що є важливим аспектом при прийнятті складних рішень. Ця риса є важливою у ситуаціях, що вимагають складних рішень, оскільки дозволяє адекватно реагувати на різноманітні варіанти та непередбачувані обставини.

44% студентів із високим рівнем мотивації демонструють середній рівень уникнення. Це може свідчити про те, що, незважаючи на високу мотивацію досягнення, дані студенти все ще стикаються з певними бар'єрами в процесі прийняття рішень. Уникнення самостійного прийняття рішення є характерним для даної групи, що може бути зумовлено кількома психологічними факторами, адже, навіть у студентів з високою мотивацією може існувати страх невдачі або сумніви в адекватності власних рішень. Це свідчить про те, що внутрішня невпевненість може перешкоджати реалізації їхнього потенціалу, незважаючи на прагнення до успіху. Перекладання відповідальності на інших може свідчити про бажання уникнути тиску, пов'язаного з прийняттям рішень, або про недостатню готовність брати на себе відповідальність за результати. Вони можуть обирати менш оптимальні варіанти, намагаючись виправдати свій вибір, що може призводити до незадовільних результатів. Це свідчить про можливу потребу в додаткових знаннях і навичках для об'єктивної оцінки доступних альтернатив.

Дослідження прокрастинації серед студентів з високим рівнем мотивації виявило, що такі студенти демонструють значно нижчий рівень відкладення прийняття рішень – 33%. Це пов’язано з тим, що внутрішня мотивація, чітке ставлення до цілей і позитивне сприйняття невдачі допомагають їм ефективно організовувати свій час і зосереджуватися на завданнях, що знижує вплив таких

факторів, як страх невдачі, низька самооцінка чи втома. Відповідно, високий рівень мотивації виступає потужним чинником, що протидіє прокрастинації.

Половині студентів із високим рівнем мотивації притаманний середній показник надпильності, що підкреслює складний зв'язок між мотивацією, чутливістю до подразників та процесом прийняття рішень. Надпильність, що проявляється у вигляді підвищеної тривожності та чутливості, може негативно впливати на здатність студентів до ефективного прийняття рішень, оскільки стрес, пов'язаний з амбіціями, може заважати концентрації. Проте, середній рівень надпильності свідчить про те, що більшість студентів успішно адаптуються до тиску, зберігаючи здатність до зваженого аналізу ситуації і ухвалення рішень. Це відкриває перспективи для подальшого дослідження, як можна оптимізувати мотивацію, щоб не лише покращити результати, але й забезпечити ефективне прийняття рішень без підвищення тривожності.

Більшість студентів із середнім рівнем мотивації (75%) демонструють середній показник пильності, що має важливе значення для процесу прийняття рішень. Пильність, як когнітивна функція, безпосередньо впливає на здатність оцінювати інформацію, аналізувати варіанти та робити обґрунтовані вибори. Середній показник пильності може свідчити про те, що ці студенти не завжди здатні повністю залучатися до задач, що знижує якість їхніх рішень. Це підкреслює важливість мотивації: її підвищення може покращити пильність, що, в свою чергу, позитивно вплине на ефективність прийняття рішень.

Показник уникнення, який перевищує показник пильності (80%), свідчить про те, що, незважаючи на відносну активність у спробах уникати ризиків або неприємних ситуацій, здатність зосереджуватися на важливих завданнях залишається обмеженою. Високий рівень уникнення може вказувати на страх перед невдачею або невпевненість у власних силах, що, у свою чергу, зменшує бажання активно брати участь у завданнях, які вимагають уваги та концентрації.

66% студентів із середнім рівнем мотивації проявляє помірний рівень прокрастинації, що негативно впливає на їхню здатність приймати рішення. Відкладання виконання завдань може спричиняти нерішучість і знижувати ефективність у розв'язанні важливих проблем, оскільки студенти втрачають час, який міг би бути витрачений на обдумування і аналіз альтернатив. Це, у свою чергу, призводить до зниження якості рішень через недостатню підготовленість та відсутність концентрації, що веде до поверхневого підходу у вирішенні задач.

40% студентів із середнім рівнем мотивації демонструють низький показник надпильності, тобто вони мають достатньо внутрішніх ресурсів для управління стресом і підтримання рівноваги, що дозволяє їм зосереджуватися на важливих аспектах навчання. Це може вказувати на те, що оптимальний рівень мотивації забезпечує баланс між увагою до деталей і загальним фокусом на учбових цілях, що, в свою чергу, покращує якість їхніх рішень і здатність справлятися з викликами навчального процесу.

66% майбутніх вчителів іноземних мов із низьким рівнем мотивації демонструють середній показник пильності, що вказує на їхню здатність приймати рішення, хоча й не так ефективно, як у групі з середнім та високим рівнями мотивації. Незважаючи на обмежену внутрішню мотивацію, ці студенти виявляють можливість підтримувати певний рівень уваги, що дозволяє їм усвідомлено аналізувати ситуації та враховувати основні фактори. Однак, через недостатню мотивацію, їхня когнітивна складність обмежена, що може заважати глибшому осмисленню інформації. Це вказує на те, що майбутні вчителі іноземних мов, які мають низький рівень мотивації, можуть стикатися з труднощами у прийнятті складних рішень, оскільки їхня толерантність до невизначеності є нижчою.

Високий показник уникнення студентів із низькою мотивацією (85%) підкреслює, що вони часто відчувають невпевненість у своїх силах та компетенціях, що підвищує їхнє бажання уникати складних ситуацій,

пов'язаних із прийняттям рішень. Це може призводити до пропуску можливостей у навчанні та розвитку, оскільки страх перед невдачею чи критикою гальмує їхню активність. Високий показник уникнення свідчить про схильність цих студентів обирати менш ризиковані, але в той час і менш продуктивні способи дій, що ускладнює їхній академічний прогрес. у результаті, така стратегія прийняття рішень може призвести до зниження якості навчання і відставання у засвоєнні матеріалу.

Аналізуючи групу майбутніх вчителів іноземних мов із низьким рівнем мотивації, які мають середній показник прокрастинації в прийнятті рішень (77%), можна відзначити, що їхня схильність до відкладення важливих завдань негативно впливає на їхню академічну діяльність. Прокрастинація, у цьому випадку, вказує на недостатню зацікавленість у навчальному процесі, що призводить до затягування термінів виконання завдань. Відповідно, така поведінка може призвести до накопичення невиконаних завдань, що, в свою чергу, погіршує їхнє розуміння матеріалу та загальну успішність.

Більше половини студентів із низьким рівнем мотивації (60%) показують середній показник надпильності, що супроводжується підвищеною тривожністю та аномально підвищеним збудженням. Дані студенти часто демонструють імпульсивність у прийнятті рішень, не включаючи інтелектуальну орієнтацію пошуку виходу із ситуацій в умовах невизначеності, гостру чутливість до подразників, що ускладнює їхню здатність концентруватися на навчальному процесі. Ця постійна увага до можливих загроз може призводити до емоційного виснаження та знижувати їхню продуктивність. Даний стан студентів не лише затримує прийняття рішень, але й викликає додатковий стрес, що погіршує загальну якість навчання.

Можемо підсумувати, що рівень мотивації досліджуваних студентів суттєво впливає на їхні стилі прийняття рішень. Студенти з високим рівнем

мотивації виявляють переважно пильність у процесі прийняття рішень, що свідчить про їхню здатність до глибокого аналізу ситуації та адаптації до складних умов. Однак, навіть у цій групі, є певні бар'єри, такі як уникнення і прокрастинація, що можуть бути зумовлені внутрішньою невпевненістю або страхом невдачі. У студентів із середнім рівнем мотивації домінують уникнення та пильність, крім того, їхня здатність до прийняття рішень є менш ефективною через більш високий рівень прокрастинації. У студентів з низьким рівнем мотивації спостерігається значний вплив уникнення, що свідчить про їхню невпевненість у собі та схильність до відкладання рішень, що може гальмувати їхній академічний прогрес. Окрім того, підвищений рівень надпильності в деяких групах студентів ускладнює концентрацію на важливих завданнях, знижуючи якість рішень.

За допомогою опитувальника "Особистісні фактори прийняття рішень" (ОФПР-25), розробленого Т. Корніловою (див. розділ ІІ), нами було продіагностовано два фактори, які впливають на прийняття особистістю рішень, а саме готовність до ризику та раціональність. Готовність до ризику означає бажання діяти в умовах, де інформації недостатньо або вона відсутня, що характерно для невизначених ситуацій. Раціональність, у свою чергу, полягає в бажанні ретельно обдумувати свої рішення, збирати максимальну кількість інформації і діяти лише за умови чіткої орієнтації в ситуації, включаючи прийняття ризикованих рішень. Отримані дані дослідження представлено на рисунку 3.3.

Виходячи з даних рисунку 3.3., можемо зазначити, що група студентів з високим рівнем мотивації продемонструвала високий рівень раціональності, що свідчить про їхнє прагнення ретельно обдумувати рішення, аналізувати інформацію і діяти на основі чіткої орієнтації в ситуації. Вони схильні до обачності, уникаючи ризикових рішень, якщо не мають достатніх підстав для дій. Низький показник готовності до ризику у даної групи студентів свідчить

про те, що вони воліють вибирати безпечні та добре обґрунтовані варіанти дій, навіть у ситуаціях невизначеності. Це є наслідком високого рівня внутрішньої мотивації, що спонукає їх до прагнення досягти успіху без зайвих ризиків.

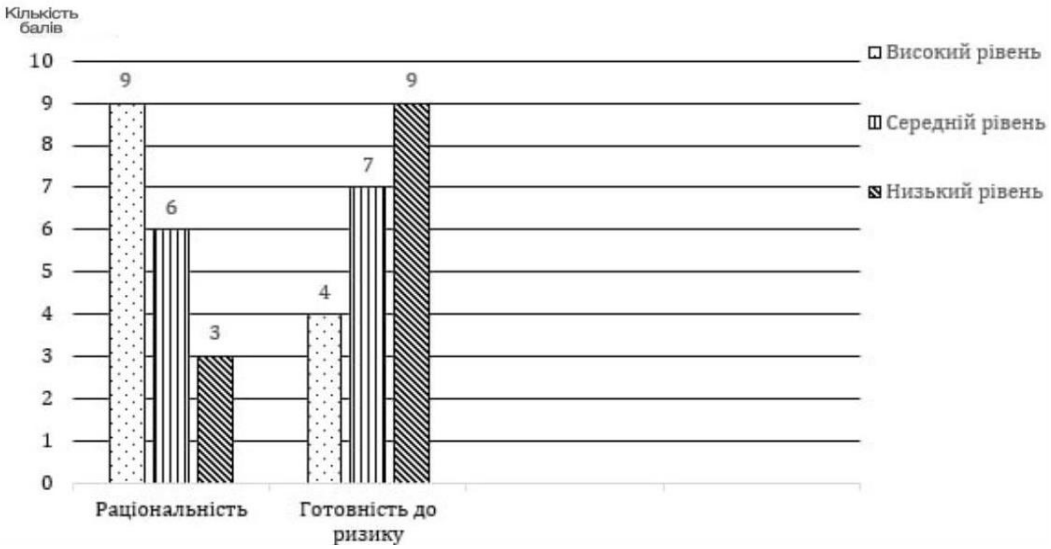

Рис. 3.3. **Особливості сформованості раціональності та готовності до ризику студентів із різними рівнями мотивації досягнення успіху**

У групі майбутніх учителів іноземних мов з середнім рівнем мотивації спостерігався середній показник обох досліджуваних факторів: раціональність й готовність до ризику. Як бачимо, респонденти проявляють адекватну раціональність, що дозволяє їм приймати зважені рішення, але вони також відкриті до певного рівня ризику. Це дозволяє їм знаходити баланс між обережністю та готовністю діяти в умовах невизначеності, тобто вони можуть аналізувати ситуацію, але й не бояться ризикувати, якщо вважають, що це виправдано.

Майбутні вчителі іноземних мов з низьким рівнем мотивації показали низький показник раціональності, що вказує на їхню схильність приймати рішення без ретельного аналізу та збирання інформації. Натомість, готовність до ризику виявилась високою, як наслідок недостатньої мотивації, яка призводить до імпульсивних дій та прагнення ризикувати, навіть без належного

обґрунтування, що обумовлює безвідповідальний підхід до прийняття рішень. Такі особи можуть діяти наосліп, сприймаючи ризик як спосіб вирішення своїх проблем.

Слід зауважити, що зміни в раціональності та готовності до ризику є важливими аспектами регулювання процесу прийняття рішень, оскільки вони відображають здатність студентів до обґрунтованого аналізу ситуацій та управління невизначеністю. Студенти з високим рівнем мотивації демонструють високу раціональність та обачність, що дозволяє їм приймати зважені рішення та уникати ризиків. У той час студенти із середнім рівнем мотивації знаходять баланс між раціональністю та готовністю до ризику, що дає їм можливість діяти гнучко в умовах невизначеності. Низький рівень мотивації, натомість, призводить до імпульсивних, ризикованих рішень через низьку раціональність та схильність до безвідповідальних дій.

Для визначення рівня розвитку рефлексивності, як фактора прийняття рішення, серед трьох груп досліджуваних з різними рівнями мотивації був використаний “Опитувальник рефлексивності” А. Карпова, адаптований О. Ільїною (див. розділ II). Методика базується на теоретичній концепції рефлексивності, яка включає кілька ключових аспектів:

✓ Рефлексивність, як психічна властивість, є важливою складовою інтегративної психічної реальності. Вона взаємодіє з рефлексією як процесом і рефлектуванням як особливим психічним станом, що разом формують поняття рефлексії. Таким чином, методика охоплює не лише рефлексивність як психічну характеристику, але й її прояви в процесах і станах.

✓ Спрямованість рефлексії є важливим критерієм для діагностики. Виділяють два основні типи рефлексії: інтра- і інтерпсихічну. Інтрапсихічна рефлексія пов'язана із самосприйняттям і аналізом власної психіки, тоді як інтерпсихічна рефлексія стосується розуміння психічного стану інших людей,

включаючи проекцію, ідентифікацію та емпатію. Рівень розвитку рефлексивності є результатом обох типів.

✓ Виділяють три основні види рефлексії за тимчасовим принципом: ситуативна, ретроспективна та перспективна. Ситуативна рефлексія забезпечує самоконтроль у поточних ситуаціях і аналіз процесів прийняття рішень. Ретроспективна рефлексія фокусується на аналізі минулої діяльності й допущених помилках. Перспективна рефлексія включає планування майбутнього і прогнозування можливих результатів [15, с. 158]

Отримані дані дослідження представлено на таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Особливості прояву рефлексивності майбутніх вчителів іноземних мов із різними рівнями мотивації

Властивість	Групи досліджуваних з різними рівнями мотивації		
	Високий	Середній	Низький
Рефлексивність (у стенах)	7	5	3
7 стенів і > – високий показник рефлексивності; 5 – 7 стенів – середній показник рефлексивності; 4 стени і < – низький показник рефлексивності.			

Виходячи з отриманих даних, можна зазначити, що студенти з високим рівнем мотивації досягнення успіху продемонстрували високий рівень рефлексивності. Це свідчить про їхнє прагнення до самоаналізу, глибокого осмислення власних учбових процесів та усвідомлення своїх цілей. Дані студенти активно аналізують свої успіхи та невдачі, використовуючи отриману інформацію для вдосконалення своїх підходів до навчання. Вони проявляють

ініціативу в пошуку нових методів навчання, що допомагає їм досягати кращих результатів.

У групі студентів з середнім рівнем мотивації спостерігається середній показник рефлексивності, тобто вони виявляють усвідомлення важливості рефлексії, проте, їхній підхід до самоаналізу – нерегулярний. Вони мають здатність до осмислення своїх учбових процесів, але часто не знаходять достатньо часу або мотивації для глибокого аналізу. Це дозволяє їм приймати зважені рішення, але в окремих випадках вони можуть залишатися на поверхневому рівні усвідомлення своїх дій.

Майбутні вчителі іноземних мов із низьким рівнем мотивації показали низький показник рефлексивності, що вказує на їхню схильність до поверхневого підходу. Вони не завжди усвідомлюють свої помилки та недоліки, що призводить до повторення одних і тих же помилок. Ці студенти рідко аналізують власні дії, що свідчить про відсутність прагнення до самовдосконалення. Вони можуть приймати рішення імпульсивно, не замислюючись над наслідками, що негативно впливає на їхнє життя.

Враховуючи результати всіх методик, можна стверджувати, що рівень мотивації студентів значною мірою визначає їхні стилі прийняття рішень, рівень раціональності, готовність до ризику та здатність до рефлексії. Студенти з високим рівнем мотивації виявляють переважно пильність у процесі прийняття рішень, демонструють високий рівень раціональності, рефлексивності та обачності, активно аналізуючи свої дії, що дозволяє їм ухвалювати зважені рішення і досягати кращих результатів. Водночас, у студентів із середнім рівнем мотивації при прийнятті рішень домінують уникнення та пильність. Також вони мають помірний рівень рефлексії та готовності до ризику, що дозволяє їм знаходити баланс між обережністю та гнучкістю у прийнятті рішень. В свою чергу, студенти з низьким рівнем

мотивації при прийнятті рішення значною мірою реалізовують уникнення, що свідчить про їхню невпевненість у собі та схильність до відкладання рішень. Слід підкреслити, що низький рівень мотивації призводить до поверхневого підходу, імпульсивних і ризикованих рішень, а також до відсутності регулярного самоаналізу, що ускладнює учбовий процес і може призвести до зниження успішності.

Гіпотеза, висунута на початку дослідження, отримала підтвердження в результаті аналізу емпіричних даних. Згідно з отриманими результатами, було виявлено, що серед досліджуваних майбутніх вчителів іноземних мов існують суттєві відмінності в процесі прийняття рішень, які залежать від рівня їх мотивації досягнення успіху.

3.3. Практичні рекомендації для підвищення ефективності прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов

Прийняття рішень є невід'ємною частиною професійної діяльності будь-якої людини. Особливо це стосується майбутніх учителів іноземних мов, які повинні адаптуватися до змінних умов навчання та потреб своїх учнів. Для підвищення ефективності цього процесу важливо впроваджувати практичні рекомендації, що сприятимуть розвитку ключових навичок і здібностей.

Викладачам ЗВО варто активно впроваджувати методи критичного мислення у навчальний процес. Це може бути досягнуто через організацію дискусій, що стимулюють аналіз інформації та розвиток навичок аргументації, а також вміння чітко висловлювати свою думку. Створення сценаріїв, де студенти беруть на себе різні ролі, може допомогти їм усвідомити різні точки зору. Формування здатності до критичного аналізу та оцінки інформації є основою для прийняття зважених рішень. Інтерактивні та кооперативні методи навчання сприяють розвитку цих навичок, адже студенти мають можливість обговорювати різні точки зору, аналізувати ситуації та колективно знаходити

оптимальні рішення. Це не лише поглиблює їхнє розуміння предмету, але й формує навички командної роботи, що є надзвичайно важливим у професійному середовищі. Метод "мозкового штурму" сприяє спільному генеруванню ідей, що допомагає знаходити нові підходи та рішення, при цьому важливо підтримувати відкритість до всіх ідей без критики на початковому етапі.

Регулярна рефлексія власних дій і рішень є важливим елементом професійного розвитку. Вона дозволяє студентам аналізувати свої досягнення та помилки, виявляти слабкі місця і формувати стратегії для їх покращення. Включення рефлексивних практик, таких як ведення щоденників або обговорення в групах, може суттєво покращити якість прийняття рішень і підвищити внутрішню мотивацію.

Залучення до групових проектів і активностей сприяє розвитку навичок командної роботи, що є критично важливим у навчальному середовищі. Співпраця з іншими студентами дозволяє обмінюватися ідеями, отримувати нові перспективи і вчитися ухвалювати рішення колективно. Такі досвіди також сприяють формуванню внутрішньої мотивації, оскільки успішна співпраця може стимулювати бажання досягати спільних цілей. Важливо усвідомлювати, що високий рівень мотивації досягнення успіху спонукає майбутніх учителів знаходити нову інформацію, розвивати свої здібності та навички для реалізації учбових і особистісних цілей. Відповідно, розвиток мотивації досягнення результатів сприяє активній діяльності, зміцнює впевненість у власних силах і знаннях, а також формує високу самооцінку та впевненість у собі.

Формування позитивного мікроклімату в навчальному процесі сприяє підвищенню впевненості майбутніх учителів у своїх силах. Створення безпечного середовища, де студенти можуть вільно висловлювати свої думки і

ідеї, стимулює їх до активності та творчості в прийнятті рішень. Підтримка і заохочення з боку викладачів також відіграє важливу роль у формуванні мотивації до учбової діяльності.

Ефективне управління часом є ключовим фактором для підвищення результативності навчального процесу. Студентам слід впроваджувати систематичний підхід до організації свого розкладу, включаючи планування занять та самостійної роботи. Це може бути досягнуто шляхом створення детального графіка, що міститиме не лише час навчання, а й перерви для відновлення енергії. Використання таких методів дозволяє виділяти конкретні часові проміжки для глибокого занурення у навчальний матеріал, що, у свою чергу, сприяє підвищенню концентрації та продуктивності. Дотримуючись цього підходу, студенти можуть більш раціонально розподілити свої зусилля, зменшуючи ризик вигорання та підвищуючи якість засвоєння знань. Перерви під час інтенсивного навчання сприяють покращенню уваги та запам’ятовування інформації, що, в свою чергу, веде до більш глибокого засвоєння знань. Окрім цього, підтримка фізичної активності, збалансоване харчування та достатній сон позитивно впливають на загальний стан здоров’я та когнітивні функції студента.

Залучення студентів до науково-дослідної діяльності допомагає їм розвивати здатність до формулювання гіпотез, планування експериментів та критичного аналізу результатів. Під час проведення власних досліджень студенти вчаться оцінювати ризики та можливі наслідки своїх рішень, що є важливим для формування професійної відповідальності.

Важливо також завжди ставити короткострокові та довгострокові цілі й регулярно аналізувати свій прогрес і використовувати отримані оцінки для покращення результатів.

Залучення до курсів і тренінгів, спрямованих на розвиток управлінських навичок, таких як управління часом, стресом та проектами, допоможе студентам краще організувати свою діяльність. Це, в свою чергу, позитивно вплине на їх здатність приймати ефективні рішення в умовах обмеженого часу та ресурсів. Добре розвинені управлінські навички підвищують мотивацію, оскільки студенти відчувають контроль над своїм учбовим процесом. Заохочення студентів до безперервного професійного розвитку через участь у різноманітних семінарах та конференціях допоможе їм залишатися в курсі новітніх тенденцій у викладанні. Постійне навчання сприяє формуванню гнучкості і адаптивності, що є критично важливим у сучасному освітньому середовищі.

Отже, впровадження зазначених практичних рекомендацій допоможе майбутнім вчителям іноземних мов підвищити ефективність прийняття рішень, сприяючи їхньому професійному розвитку і підготовці до викликів сучасного освітнього середовища. Ці навички не лише поліпшать їхні особисті результати, а й позитивно вплинуть на навчальний процес у цілому. Важливим аспектом цього процесу є розвиток мотивації, яка підтримує бажання майбутніх вчителів вдосконалюватися та досягати успіху.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми і результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

1.Процес прийняття рішень є результатом складної взаємодії когнітивних, емоційних і мотиваційних чинників. Різноманітні підходи до вивчення проблеми прийняття рішень дозволяють глибше зрозуміти фактори, що впливають на цей процес, а також сприяють вивченню людської поведінки та психологічних механізмів.

2. Стилі прийняття рішень є важливим аспектом індивідуальних психологічних характеристик, які визначають способи обробки інформації, схильність до ризику та механізми ухвалення рішень. Вони можуть бути як раціональними, так і інтуїтивними, залежно від контексту ситуації та особистісних факторів. Ключовими детермінантами, що впливають на вибір стилю прийняття рішень, є когнітивні здібності, емоційна стабільність, мотиваційні чинники та рефлексивність, що сприяють адаптації до різних умов прийняття рішень.

3. Студентський період є визначальним етапом у житті людини, коли психологічні та соціальні чинники відіграють ключову роль у прийнятті рішень, які значною мірою впливають на подальший життєвий шлях молодої особи. Результати досліджень свідчать, що цей період є критичним для вибору професійної траєкторії, розвитку соціальної активності та формування інтелектуальних і моральних якостей. Саме в цей час молодь приймає рішення, що визначатимуть не лише її професійний розвиток, а й загальний життєвий курс.

4.Мотивація є важливим психічним процесом, що визначає активність особистості та її спрямованість на досягнення певних цілей, які зумовлені як внутрішніми потребами, так і зовнішніми стимулами. Мотиви досягнення успіху та уникнення невдач формують різноманітні стратегії поведінки, де результат залежить від рівня самооцінки, амбіцій та готовності до зусиль. Глибоке розуміння мотиваційних механізмів є ключовим для сприяння ефективному розвитку особистості, її адаптації до змін та досягнення успіху в професійній діяльності.

5. На основі здійсненого емпіричного дослідження було виявлено, що рівень мотивації майбутніх вчителів іноземних мов суттєво впливає на стилі прийняття ними рішень, рівень раціональності, готовність до ризику та здатність до рефлексії. Студенти з високим рівнем мотивації виявляють переважно пильність у процесі прийняття рішень, проявляють високу раціональність, рефлексивність та обачність, що дозволяє їм ретельно аналізувати ситуації та ухвалювати зважені рішення, орієнтуючись на досягнення оптимальних результатів. Водночас, студенти з середнім рівнем мотивації при прийнятті рішень проявляють уникнення та пильність, а також демонструють баланс між обережністю і готовністю до ризику, що дає їм можливість ефективно адаптуватися до різних умов. При цьому, низький рівень мотивації призводить до поверхневого підходу в процесі прийняття рішень, імпульсивних дій та відсутності регулярного самоаналізу, що ускладнює навчальний процес і може негативно позначитися на успішності.

6. За результатами дослідження були розроблені практичні рекомендації для підвищення ефективності прийняття рішень майбутніми вчителями іноземних мов. Основним напрямком впливу на цей процес є розвиток критичного мислення та рефлексивних навичок студентів, оскільки здатність до аналізу, аргументації та самооцінки безпосередньо впливає на якість та обґрунтованість прийнятих рішень. Це сприяє розвитку професійної

компетентності, зокрема в умовах динамічного навчального середовища та зростаючих вимог до педагогічної діяльності. Включення інтерактивних методів навчання, кооперативних стратегій, регулярної рефлексії та розвитку лідерських навичок допоможе студентам краще адаптуватися до викликів професії та вдосконалювати свої здібності до прийняття зважених рішень.

7.Гіпотеза, яку ми висунули на початку емпіричного дослідження, отримала підтвердження. Аналіз емпіричних даних показав, що в групах досліджуваних студентів існують відмінності в прийнятті рішень відповідно до рівня їх мотивації досягнення успіху, який має істотний вплив на стилі прийняття рішень, а також тісно пов'язаний з готовністю до ризику, рівнем раціональності та розвитком рефлексивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемов В. Ю., Сингаївська І. В. Особливості процесів прийняття рішень в умовах невизначеності. Київ, 2022. 163 с.
2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Рівне, 2007. 172 с.
3. Балл Г. О. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки. Соціальна психологія. 2005. № 1.С. 3 - 13.
4. Біла Т. М. Людина як суб’єкт споживання: економіко-соціологічний підхід. Київ, 2012. 249 с.
5. Боришевський М. Й. Національні цінності у структурі громадянської свідомості та самосвідомості особистості. Ціннісні орієнтації у громадянському становленні особистості: науково-методичний збірник. Дрогобич, 1998. С. 11 - 14.
6. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія: вступ до спеціальності: Навчальний посібник. Київ, 2007. 288 с.
7. Бутенко Д. С. Теорії мотивації: Практичний аспект. Ефективна економіка. Харків, 2020. № 5.
8. Вайда Т. С. Прокрастинація як компонент поведінки працівників ОВС та її профілактика під час професійної підготовки курсантів у ВНЗ МВС України. Юридичний бюлетень. Херсон, 2016. № 2. С. 197-211.
9. Веймер Д. Л., Вайнінґ Е. Р. Аналіз політики: концепції, практика / Пер. з англ. І. Дзюба, А. Олійника; наук. ред. О. Кілієвич. Київ, 1998. 654 с.
10. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник. Київ, 2011. 112 с.
11. Воронов О. І. Методика діагностування соціально-психологічних впливів на прийняття державно-управлінських рішень в детермінованих умовах: Навчально-методичний посібник. Київ, 2017. 271 с.

12. Грабовська С., Єсип М. Проблема копінгу в сучасних психологічних дослідженнях. Психологічне здоров'я особи і суспільства. Львів, 2010. № 4. С. 188-199.
13. Грот М. Я. Вибрані психологічні твори. Ніжин, 2006. 296 с.
14. Дарвішов Н. Р. Особистісні диспозиції у структурі прийняття рішення осіб, залежних від психоактивних речовин. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 2020. №3(24). С. 24-30.
15. Ільїна О. В. Діагностика рівнів педагогічних здібностей та рефлексивності у студентів, майбутніх корекційних педагогів та вчителів загальноосвітніх шкіл. Збірник наукових праць "Науковий часопис. Спеціальна Психологія". Київ, 2016. № 19. Вип. 31. С. 154 - 160.
16. Долженков О. О., Черненко Н. М. Особистісна готовність керівників до управління ризиками. Наука і освіта. Одеса, 2017. №5. С. 18 - 23.
17. Завірюха В. В. Психологічні особливості розвитку мотивації досягнень у підлітковому віці. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. №5. Вип. 18. С. 72 - 82.
18. Іванова О. Ф., Яворовська Л. М., КамишніковаР. Ф., Поліванова О. Є., Яновська С. Г., Куделко С. М. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Харків, 2013. Вип. 3. 88 с.
19. Киричук О. В. Основи психології. Теорії мотивації. Київ, 1999. 632 с.
20. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Копаниця О. В., Малхазов О. Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: Методичний посібник. Київ, 2011. 281 с.
21. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти. Київ, 2008. 1040 с.
22. Кушнір В. Моделювання процесу прийняття рішення в педагогічних дослідженнях. Рідна школа. 2000. №4. С. 59 - 62.

23. Лобчук С. Мотиваційні чинники регуляційних процесів. Миколаїв, 2020. 142 с.
24. Лукіянчук А. М. Мотивація професійної діяльності педагогічних працівників: Методичні рекомендації. Біла Церква, 2020. 46 с.
25. Малихіна О. В. Мотивація учіння молодших школярів: Навчальна книга. Київ, 2002. 304 с.
26. Мирошник О. Г. Рефлексивність та регуляторний потенціал особистості. Психологія і особистість. 2020. Вип. 2. С. 234 - 246.
27. Моляко В. А. Психологія прийняття школярами творчих завдань. Київ, 1983. 94 с.
28. Мухіна Л. М. Вікова та педагогічна психологія. Київ, 2024. 97 с.
29. Панок В. Г., Рудь Г. В. Психологія життєвого шляху особистості: Монографія. Київ, 2006. 280 с.
30. Парфілова С. Л., Бутенко В. Г.,Білєр О. С., Харькова Є. Д. Психолого-педагогічні підходи до проблеми мотивації. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2021. №IX (97). С. 29-32
31. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія. Київ, 2007. 280 с.
32. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: Монографія. Київ, 2013. 381 с.
33. Притула О. А. Мотивація до досягнення успіху та мотивація до уникнення невдач як основні мотиви професійної діяльності кризис-менеджерів. Актуальні проблеми психології. 2022. №5. Вип. 15. С. 201 - 208.
34. Прядко Н. О. Мотивація досягнення як детермінанта успіху в професійній діяльності особистості. Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Київ, 2015. № 127. С. 177 - 180.
35. Психологія прийняття рішень: Навчально-методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія». Львів, 2021. 42 с.

36. Психологія: Підручник для педагогічних вузів / За редакцією проф. Г. С. Костюка. Київ, 1968. 572 с.
37. Радомський І. П. Теоретичні аспекти мотивації професійної діяльності. Юридична психологія та педагогіка. 2013. №2. С. 40 - 59.
38. Ренке С. О. Психологічні особливості мотиваційної регуляції процесу становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів. Проблеми сучасної психології. 2017. №17. С. 388 - 400.
39. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Київ, 2012. 376 с.
40. Сингаївська І. В., Гура Г. Н. Психологічні особливості ухвалення рішень керівниками бізнесу в ситуації невизначеності. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2023. Том 29(2-3). С. 95 - 111.
41. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. Київ, 2006. 520 с.
42. Субоч К.П. Теоретичні аспекти мотивації творчої праці. Вісник Хмельницького національного університету. 2011.№ 3, Т. 1.С. 60 - 63.
43. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ, 2003. 376 с.
44. Титаренко Т.М. Особистісний вибір: психологія відчаю та надії. Київ, 2005. 336 с.
45. Чумак В. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Бердянськ, 2015. 192 с.
46. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. Соціальна психологія. 2009. №4. С. 65 - 73.
47. Якубовська С. С. Психологія і педагогіка: Навчальний посібник. Рівне, 2012. 324 с.
48. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності: теорія та експеримент: Монографія. Одеса, 2006. 362 с.

49. Adler A. The course of human life has psychological problems. Human Development. Switzerland,1968. №11(3) Pp. 184 - 200.
50. James W. The Principles of Psychology.New York, 1890. 712 p.
51. Janis I., Mann L. Decision making: A psychological analysis of conflict, choice, and commitment. Free press. New York, 1977. 488 p.
52. Lawler E. E. Motivation research and managerial behavior. Personnel Psychology. New York, 1968. №21(3). Pp. 335 - 362.
53. May R. Love and Will. New York, 1969. 352 p.